1894 ՄԱՅԻՍԻ 22 (3 Յունիսի) ԿԻՒՐԱԿԻ

№ 58—ՏԱՍՆԵՒԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ—№ 58

1894 ՄԱՅԻՍԻ 22 (3 Յունիսի) ԿԻՒՐԱԿԻ

Հրատարակվում է շաբաթը երեք անգամ, երեքշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի օրերը։
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, կէս տարուանը 6 ռուբլի, 3 ամսուանը 3 ռ. և մի ամսուանը 1 ռ.
Առանձին համարը 7 կոպէկ։
Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է խմբագրատանը և կենդրոնական գրավաճառանոցում։
Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзаганкъ". կամ՝ Tiflis, Rédaction „Ardzagang".

ԱՐՁԱԳԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր 10—1 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)։
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑԱՆ ՄԻԴԱՍԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ խնամակալ վարչութիւնը կիւրակէ, ամսոյս 22-ին կատարելու է վանաց աւագ եկեղեցում ս. պատարագից յետոյ հոգեհանգիստ հանգուցեալ ՅՈՎՍԷՓ ԴԱՒԹԵԱՆ ԱԼԷԼԵԱՆԻ։ 2—2

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍԵԼ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ
ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՔ
XIX-ՐՈՐԴ ԴԱՐՈՒՄ
ԳՈՐԾԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐԸ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ Դ. ԵՐԻՑԵԱՆՑԻ
ԳԻՆՆ Է 2 Ռ. 50 Կ.
ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽՍՈՎ 3 ՌՈՒԲԼԻ
Ցանկացողները կարող են դիմել «Կենդրոնական գրավաճառանոցը» կամ պ.պ. Եփրեմ Տատուրեանի, Արրահ. Ակօպովի, Յովհաննէս Տէր-Սարգսեանի (Դվօրցովայա փողոց) և Յովսէփ Տէր-Յովսեփեանի (Երևանեան հրապարակ) խանութները, այլ և պ. Մնացական Մարտիրոսեանցի տպարանը (Մեք. փող., տուն № 81)։ (20-20)

ԹԻՖԼԻԶԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻՒՆ ՎԱՐԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՎԵՐԱՀՍԿՈՂ ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ պատիւ ունին հաղորդելու ի գիտութիւն պ. պ. հաւատարմատարների, որ սոյն 1894 թուի յունիսի 5-ին, առաւօտեան 11 ժամին, քաղաքային խորհրդի դահլիճում նշանակուած է արտաքոյ կարգի ընդհանուր ժողով։ Այս ժողովում համաձայն 1894-ի ապրիլի 10/13-ին կայացած հերթական ժողովի որոշման կը քննուին հետևեալ գործերը.

1) Ընկերութեան կառավարութեան զեկուցումը ընկերութեան հաւատարմատարների իրաւանց ստուգելու մասին։

2) Գեներալ Տէր-Աստուրօվին երբեմն պատկանեալ տան կալալով տալու համար նշանակած աժրդախօսութեան հետևանքները, այլ և այս շինութեան վերանորոգելու նախահաշիւը։

3) Վերաստուգիչ մասնաժողովի 1893-ի հաշուին վերաբերեալ զեկուցման մասին վարչութեան եզրակացութիւնը։

4) Ընտրութիւններ՝ վարչութեան նախագահի, վերահսկող մասնաժողովի երկու անդամների 'ի տեղի արդէն պաշտօնը թողած Կ. Յ. Բուտկեվիչի և Կ. Մ. Ալիխանեանի, որ հրաժարական է տուել, վարչութեան անդամների երկու թեկնածուների, այլ և վերաստուգիչ մասնաժողովի երեք անդամների։ (1—1)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նուիրական պարտք։
ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Նուէր յօգուտ սովելոց։ Վերայի գերեզմանատան դրութիւնը։ «Մասիսի» վերսկսուիլը։ Աւետր. կրթ.. գործը։ Նամակ Զուլաւէրից։ Նամակ Գանձակից։ Յ. Թամամշեանի մահը։ Նամակ խմբագրութեան։ Պետրոս Դուրեանի երկերը։ Դերբէնդից։ Արշէն երէց և Արիստակէս եպիսկոպոս։
ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ և ԱՐՈՒԵՍՏ
ՏԱՃԿԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ։ —Սովը։
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. — Վիպասան Խուպավերդեանի խոստովանանքը։
ՖԵԼԻԵՏՕՆ.—Վառօ։
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ԼՐԱԳԻՐՆԵՐ
ԶԱՆԱԶԱՆ
ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔ

II.

Սիրտ մղկտացնող ձայները հետըզհետէ աւելանում են։

Կարդացէք Խնուսից եկած սրտաճմլիկ լուրերը։

Ցուրտը կոտորեց, հունձք չկայ, սովը կոտորում է։

Կարդացէք Ակնից հասած սարսուռ ազդող խօսքերը, համաճարակը կոտորեց, այժմս էլ սպառնում է, հաց չկայ և սովը հնձում է մարդկային հասկերը։

Կարդացէք և թող ձեր սիրտը մեղմէ Կարնից հասած համբաւները. ժողովուրդը թողել է և ամայացրել է իւր բնականավայրն, սովն սկսել է իւր հունձը։

Ալաշկերտու բերրի դաշտերը պըտուղ են հասցրել և քաղող ձեռներ չկան, ժողովուրդը թողել ու փախել է, Ս. Էջմիածնի պարիսպներին է ապաւինել, անցագրի դրամ է հարկաւոր նրան ճանապարհի ծախք։

Հայ ժողովրդի մի մասի տառապանքն արդէն մեղմանում է, շուտով Ղարսի և Երևանի կարօտեալներին կ'օգնէ հունձը, երկիրը, որ անցեալ տարի քար էր դարձել, այս տարի կը կերակրէ իւր մշակողներին, իսկ համաճարակից, ցրտից, սովից և քրդից հալածուած հայլին, մենք պէտք է օգնենք։

Տարերքը կռիւ են յայտնել մեր տաճկահայ եղբայրներին, ձեռք կարկառենք նրանց, օգնենք նրանց, եթէ չենք կամենում մեր նուիրական յոյսերը կորցնել։

Հաւաքական ոյժերով պիտի գործենք, որ մի առ մի չըսկճուենք։

Թէպէտ և տարերքի հալածանքը անողոք է, բայց մարդուս, մանաւանդ քաղաքակիրթ մարդու ոյժը ևս դրանով է չափւում, երբ մաքառելով յաղթում է տարերքին։

Համաճարակը իւր զոհերը տարաւ և սպառնում է տանել, ցուրտը նոյնպէս չխնայեց, մեթէ պիտի թողնենք, որ սովը վերջին շնչերն էլ քաշէ մի ամբողջ երկիր ամայի անապատ դառնայ։

Բարեխնամ կայսեր գթութեան շնորհիւ կարող ենք օգնութեան ձեռք մեկնել մեր հեռաւոր այլահըպատակ եղբայրներին. մեթէ դեռ այլևս պիտի սպասենք։

Պարտքի մասին է խօսքն այսօր և ոչ թէ ազատ ողորմութեան։

Ազատ ողորմութիւն տուաւ ով կարող էր, այժմ մենք մարդասիրական և եղբայրսիրական հարկ պիտի վճարենք։

Հայ գիւղացին իւր պտուղներից ասաուածահաճոյ պարտաւորեցուցիչ տասանորդ պիտի հաւաքէ, հայ արհեստաւորը իւր աշխատանքից մասն պիտի հանէ և տառապեալ հայլին. նոյն բաժինը պիտի հանէ և հայ առևտրականն ու հայ ռոճկաւոր ծառայողը, բայց ամենամեծ օգնութիւնը պէտք է հայ մեծատունն անէ, որպէս զի իւր հայրենի մեծ տունը չկործանուի։

Այսպիսի օրինակ մեզ ցոյց տուեց Ռուսաստանի վերջին սովի ժամանակ, երբ գիւղական ժողովրդից սկսած մինչև Կայսերական ընտանիքը օգնութիւն էին հասնում։

Հայ գիւղացու տուած լուման պիտի հայ քահանան ժողովէ, հայ արհեստաւորները պէտք է իրենց համքարներով օգնեն, հայ առևտրականներն իրենց ընկերութիւններով և ռոճկառուք տասնորդներ հանելով։

Ամեն մի չնչին նպաստ մեծ արժէք ունի այսպիսի մաքառման մէջ, ուստի և նպաստ հաւաքելու մեծ ասպարէզ է բացւում. թող ամէն մի հայաբնակ վայրում մի մասնախումբ կազմուի հայ հոգևոր վարչութեան շուրջը, թող ամեն մի նուէր ժողովուի և շուտով տեղ հասցնուի, որովհետև շատափոյթ օգնութիւն է պէտք։

Մարդասիրական այս մեծ պարտքը կատարելու կ'օգնեն մեզ և մեր դրացի ու բնակակից ազգերը։

Օտարներին պատահած թշուառութեանց ժամանակ—հայը յետին նպաստողը չէ, օտար բարեգործութեան մէջ հայի լուման միշտ կայ։

Եթէ թուենք այն բոլոր Բարեգործական ընկերութիւններն ու ձեռնարկութիւնները, կը տեսնենք, որ Թիֆլիզումն օրինակ հայերը նպաստ չեն զլանում ոչ վրաց, ոչ ռուսական, ոչ գերմանական, ոչ ֆրանսիական և ոչ հրէական ընկերութիւններին և բարեգործական հաստատութիւններին։ Հայի բարեգործութեան ապացոյցներ կը գըտնենք նոյն իսկ Աստրախանի և Թէոդոսիայի պէս հեռաւոր վայրերում, ուր մեծամասն ջրանցքներ են շինել հայերը։

Մարդկայնութեան և մարդասիրութեան առաջին պահանջն էլ խտրութիւն չդնելն է, սովեալին հաց պէտք է տալ, այս է պատուիրել մեզ Փրկիչը, այս պատուէրի համաձայն վարուել ենք մենք և անշուշտ մեզ հետ էլ այդպէս կը վարուեն։

Հասել է այն օրը, երբ և օտարները պէտք է ձեռք կարկառեն հայ սովեալին և նրանք այդ մարդասիրական պարտքը կը կատարեն անշուշտ։

Մեծ է թշուառութիւնը, սակայն և մեծ են օգնութեան յոյսերը, գործողներ են պէտք, թող ամեն ոք իւր պարտքը կատարէ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մեզ հաղորդում են, որ ամսոյս 21-ին սրբ. Առաջնորդը դարձեալ ուղարկել է Նորին Օծութեան յօգուտ սովելոց ժողված 2041 ռ. 90 կոպէկ, որ նախկին ուղարկածների հետ անում է 6350 ռուբլի 37 կոպէկ։

***

Բազմիցս խօսուել է մեր լրագրներում, որ Վերայի գերեզմանատունն անխնամ է թողնուած, դրացի կալուածատէրերը և հանգըստարանի քահանան կորզելով այդ գետնից մի մի կտոր սեփականացրել են իրանց և հետըզհետէ օտարանալու վրայ է գետնի մի մեծ կտոր։ Այս բանի առաջն առնելու համար անցեալ օրը սրբ. Առաջնորդը Կոնսիստորիայի անդամների, հոգևոր իշխանութեան փաստաբանի և հասարակութեան քանի մի պատուաւոր անձանց հետ գնալով նոյն հանգըստարանը, տեղն ու տեղը ստուգեցին այդ ամենը. այնուհետև մի մասնաժողովի յանձնուեցաւ հոգ տանել թէ օտարացած հողերը ձեռք բերելու և թէ առհասարակ հանգստարանի բարեկարգութեան մասին։ Մասնաժողովը պիտի ձեռք բերէ այն մակարդակը, որ ինչպէս տեղեկացել է սրբ. Առաջնորդը, ի հնուց գտնւում է հողաբաժանական վարչութեան մէջ։

Մասնաժողովին հրաւիրուած է մասնակցել և ռմբաձիգ զօրքի փոխգնդապետ պ. Գրիգոր Ղորղանեանը, որ ջերմ ցանկութիւն ունի նպաստելու և իւր գիրքով կարող է օգտակար լինել Վերայի հանգստարանի բարեկարգութեան գործին։

***

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ՎԱՌՕ*)

ՎԷՊԻԿ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ

Ե.

Սեպտեմբեր 22-ին Խօշմաթ գիւղի ուղևորներու բաժանման վայրը աճագին բազմութիւն մը հաւաքուած էր։

Երկու սեռէ ութսուն տարեկան ծերերէ սկսեալ մինչև ամենափոքր երախաները ներկայ էին. քահանայ մըն ալ կը գտնուէր։

Դիտող անվարժ մարդ մը լայն ու կոծը լսելով մահացուցի տեսարանի մը հանդիսատես եղած պիտի կարծէր։ Պոլիս ճամբորդող պանդուխտներու բաժանման մելամաղձիկ տաւմն էր այս։

Ընդհանրապէս վերջի հրաժեշտի ողջոյնը առաւօտեան ժամը 4 կամ 5 ին միջոցները տեղը կ'ունենար, բայց ասոնք այդ սովորութենէն հեռանալով ժամը մէկին արդէն հաւաքուած էին։

Պանդխտողը ըստ սովորութեան կ'այցելէ իր ազգականներու և մօտակայ բարեկամներու տուները վերջին մնաք բարովը տալու, արտասուելով կը բաժնուի սիրելիներէն և կամաց կամաց կը մեկնի գիւղէն. հետը կ'երթան իր մայրը, հայրը, եղբայրները, բարեկամները և եթէ ամուսնացեալ է իր ընտանիքն ու զաւակները։ Ամենքը կ'երթան հաւաքուիլ բաժանման կենդրոնավայրը, ամենուն դէմքը տրտում, ամենուն աչքերը արտասուալից։

Մէկ երկու ժամ կը մնան այդտեղ մինչև որ բոլոր պանդուխտները հաւաքուին. այն ատեն կը կանգնի քահանան և ներկայք յոտնկայս արտասուաթոր աչքով Տէր ողորմեա կ'ունկնդրեն։

Մինչև այս վայրկեան լուռ ու մնջիկ կ'արտասուէին. ողջերթի մաղթանքները վերջանալուն կոծն ու աղաղակը կ'սկսին երկինք բարձրանալ. ողորմելի պանդըխտողին հէգ մայրը զաւակին վիզը փաթթուելով ցաւագին ողբեր կը կարդայ.

—Ո՜խ հոգիս, ալ չպիտի տեսնամ քեզ ..

Վշտակիր մայրը, հայրը, ընտանիքն ու զաւակները զինքը շրջապատելով կարօտակէզ համբոյրներ կը տեղան. մայրը դժուարաւ կը զատեն որդիէն. ջորեպաններ ճամբորդներու գոյքերն ու գեղջկական պաշարը ջորիներուն բեռցած ծանր ծանր կը յառաջանան... այս միջոցին շատ անգամ կը մարին մայրն ու ամուսինը և չեն կրնար աչքով հետևիլ իրենց սրտի հատորներուն։

Խաչօն ալ այս պանդուխտ ուղևորներու մէջ էր. մայրը խիստ դժուարութեամբ բաժնեցին, իսկ հէգ Վառօն, որ իբրև նոր հարս գաւառական սովորութիւնը չէր ներեր որ իր սիրելիի վիզը նետուելով ջերմագին համբոյրներ դրոշմէր, սգակիր և սրտաճմլիկ կը դիտէր ու կ'արտասուէր։

Խաչօի աչերէն կաթիլ մը արցունք չէր գար, արցունքի աղբիւրակները կարծես ցամքեր էին. որչափ չէր արտասուեր, ներքնապէս այնչափ կը նեղուէր, ձեռք մը կարծես կոկորդը կը ճնշէր։

Խաչօ երբ Վառօի վրայ իր վերջին կարօտակէզ նայուածքը ձգելով կը յառաջանար, յանկարծ Վառօ անոր վիզը փաթթուեցաւ...

Ամէն բերնէ զարմացման ճիչեր արձակուեցան.

—Ի՞նչ կ'ընես, հարս... պոռաց Ղազար աղա։

Սակայն ներկաներն այս անսովոր վարմունքին դէմ փոխանակ դժգոհելու աւելի արգահատեցան խեղճ հարսի վրայ։ Անոր չափազանց սիրոյն առջև ամօթխածութիւնը չէր վիրաւորուեր։

Մօրմէն աւելի մեծ դժուարութեամբ զատեցին Վառօն որ արդէն մարած էր։

Ողջերթի եկողները ակնապիշ ուղևորներուն հետևեցան մինչև որ Հաւաւանի պարտէզներուն ետին անհետացան անոնք։

Խօշմաթի պանդուխտները Հաւաւանի պանդուխտներուն միանալով բէվրան մը պիտի կազմէին. այս պատճառաւ Խաչօ ընկերներով գնաց Հաւաւանի ճամբորդներուն միանալ։

Բալուցիք (գիւղացիները միասին առնելով) Պոլիս երթալու համար երեք տարբեր ճամբայ ունին։

Առաջինը Քղիի ճանապարհն է, ուրկից մեր Խաչօի քէվրանը պիտի երթար. այս ճամբով ուղևոր մը 15 16 օրէն Պոլիս կը հասնի ջորեպաններով. այս ճամբով ուղևորին անցած քաղաքներն են Քղի, Դերջան, Երզնկայ, Կիւմիւշխանէ և Տրապիզոն։

Երկրորդ ճամբան Բերրիէն (Չարսանճագ) և Տարօնի լեռներու (Տէրսիմ) շղթաներէն անցնելով կ'իջնայ Երզնկայ և անկից Տրապիզոն։ Այս ճամբով ուղևոր մը 14 օրէն կրնայ հասնիլ Պոլիս։

Երրորդ ճամբան ամենէն երկարն է. ուղևորը Խարբերդէն ելլելով կը հանդիպի Մալաթիա, Ալաճա-խան, Սեբաստիա, Եէնի - խան, Եւդոկիա, Ամասիա, Քապզա և Սամսոն։ Այս ճամբան խճուղի շինուած ըլլալով կառք կը բանի և ուղևորը 20-21 օրէն կրնայ Պոլիս հասնիլ։

Բալուցիք Պոլսէն հայրենիք վերադառնալու համար այս ճամբան կ'ընտրեն, դէպ ի Պոլիս գնացած ատենին ալ առջի երկու կարճ ճամբաները։

Խաչօի ջորեպանները ժամը 4 ու կէսին Հաւաւան գիւղը մտան. այս գիւղին պանդուխտ ուղևորներն ալ հաւաքուած էին իրենց բաժանման կենդրոնավայրը, Մանկընկոյ կոչուած աղբիւրը, գիւղէն քառորդ ժամ հեռու, որուն քաղցրահամ գետնաբուղխ ջուրը կերթայ ոռոգել գիւղին առջև փռնուած արտերը և մարգագետինները. սքանչելի ժամադրավայր մը որ ողբերգական կենդրոնավայրի մը փոխուած է։

Հոն էին Հաւաւանի ճամբորդներու մայրերը, հայրերը, եղբայրները, ամուսինները, զաւակներն ու բարեկամները։

Գիւղին երկու ծերուկ քահանաները ցուպ ի ձեռին կը հասնին։

Բաժանման տխրազդեցիկ և սրտաճմլիկ տեսարանը հոս ևս կը պարզուի. այս անգամ Խաչօն, այն չլացող Խաչօն կը սկսի աղբիւրի նման արցունք թափել. ալ ոյժը թուլցած էր։

—

Անդին, Վառօի արցունքներն ալ չը պակսեցան։ Առտու իրիկուն եկեղեցիէն չէր բաժնուեր, ջերմաջերմ աղօթքներով հայցելով որ շուտ դառնայ իր սիրականը։ Ջարաթը անգամ մըն ալ մօտաւոր ուխտատեղիները կերթար, արցունքներով թրջելով ցուրտ քարերը։ Անգամ մըն ալ Քաղցրահայեաց Ս. Աստուածածնի վանքը գնաց մատաղ ըրաւ։

Վեց ամիս անցած էր և դեռ Խաչօէն գիր եկած չէր։ Պանդուխտներու սովորութիւնն է այսպէս երկար ատեն լուր չտալ իրենց մասին։ Ամուսիններ կան, որ 5 10 տարի պանդխտութեան մէջ կը մնան առանց տող մը գրելու իրենց սիրելիներուն։ Նամակ մը գրելը, զգացումնին գրով մը յայտնելը ամօթ կը սեպեն։

Վառօ այս երկար լռութեան չդիմանալով ստիպուեցաւ առաջին նամակն ինքը գրել տալ, յայտնել իր սրտի կըսկիծն ու անդարմանելի կարօտը, աղաչել ու պաղատիլ որ շուտ դառնայ։ Վառօ նամակ գրելու համար ուրիշ մեծ պատճառ մըն ալ ունէր, կ'ուզէր յղութեան աւետիսը հաղորդել։

Այդ գիրը գրել տալու համար, խեղճը ի՜նչ հոգու չարչարանքներ չքաշեց. իբր նոր հարս ո և է մէկու մը հետ չի կըրնար խօսիլ, հետևաբար, խեղճ կինը չէր կրնար բացատրել նամակին իմաստը։

Մտածեց Հաւաւան երթալ վարժապետին, քրոջ մօտ որ բարեկամուհին էր զինքը թարգման բռնելով գրել տալ ցանկացած նամակը, և այնպէս ըրաւ։

Կիրակի օր մը իր եղբօր հետ վանք երթալ պատրուակելով Հաւաւան եկաւ։

Վարժապետին քոյրը՝ Թագուկ խաթուն Վառօն եղբօրը ներկայացնելով խնդիրը բացաւ։

Վարժապետը սպիտակ թուղթը առջևը պարզեց և գրիչ ի ձեռին սպասեց Վառօի ըսելիքներուն։

Ի զուր կը սպասէր, Վառօ անխօս կը մնար. միայն մերթ ընդ մերթ կը դրդէր իր բարեկամուհին որ խօսի։

—Է՞հ, ըսէք գրելիքս, ըսաւ վարժապետը համբերութիւնը հատնելով։

—Խօսէ, ըսաւ Թագուկ խնդալով։

Վառօ Թագուկի ականջին մօտեցնելով բերանը ըսաւ ինչ որ հասկցնել կ'ուզէր վարժապետին, ամօթխածութենէն հազար ու մէկ գոյն փոխելով. չէր համարձակիր աչքերը վեր վերցնել։

Վերջապէս այս թարգմանին միջոցաւ ըստ կարելւոյն յաջողեցաւ իր սրտին թաքուն զգացումները, կարօտը, սէրը, վախերը, արտասուքներն և ի վերջոյ յղութիւնը յայտնելու խնդրել որ շուտ ճամբայ ելլէ։

Վարժապետը Վառօի միտքն ու հոգին հասկնալով զգացմամբ լեցուն նամակ մը գրեց, այնպէս որ Խաչօի աչերէն շատ արցունքներ պիտի կորզէր...

Զ.

Խաչօի աշխատասիրութիւնը, ազնիւ բնաւորութիւնը և հօրը խաթրը զինքը հայրենակիցներուն սիրելի ըրած էին, Պոլիս հասնելուն. շուտ իրեն գործ գտան։

Բայց ի՞նչ կրնար շահիլ պարզ գործաւոր մը որ քար ու ցեխ կրելէ զատ արհեստ մը չունի։

Քանի պայմանաժամը կը մօտենար, այնքան կը կրկնապատկէր իր աշխատութիւնը և խնայողութիւնները, սակայն իզո՜ւր. . . Տարին լրացաւ և դեռ ինքը ցամաք հաց ուտելով 153¹/₂ ոսկի պարտքէն հազիւ 30 ոսկի վճարած էր։

Այս վճարումը ըրած էր Մալխոմեանի գործակատարին որ միևնոյն Չուխուր-Չէշմէ խանը կը բնակէր։ Մուրհակը Բա-

---

*) Տես «Արձագանք» № 57.

Մայիսի 2-ին լոյս է տեսել Կ. Պոլսում վերանորոգուած «Մասիսի» առաջին համարը հետևեալ բովանդակութեամբ.

Պաշտօնագիր Խառն Ժողովոյ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան.—Նախաբան.—(Ռ. Յ. Պերպերեան)։ Բարոյական դաստիարակութիւն.—(Ռ. Յ. Պերպերեան). Համեբաշխ պաշտօնակցութիւն.—(Գ. Ա. Մալաթեան),—Ճեղքայ դարը (Բացատրեալ ընթերց. աշխարհաբար).—(Ռ. Յ. Պերպերեան).—Եզն (իրագիտական դաս).—(Մ. Գ. Մօզեան). Ընթացք Ֆրանսերէն լեզուի.—(Յ. Թ. Հինդլեան). Մարսողութիւն (բնական պատմութեան դաս) — (Մ. Գ. Մօզեան). Տնօրինութիւնք Ուսումնական Խորհրդոյ.—Լուրք և տեղեկութիւնք.—Գովելի, գաղափար մը.—(Տ. Թ. Հինդլեան)։

***

Պետական խորհրդի նորերումս կայացած վճռի համեմատ Ռուսաստանում ա ռ և տ ր ա կ ա ն կ ր թ ո ւ թ ե ա ն գ ո ր ծ ը յանձնուած է ելևմտից նախարարութեան։ Այս պատճառով սոյն նախարարութեան մէջ շուտով մի յատուկ հաստատուած մասնաժողով զբաղուելու է այդ կրթութեան նպատակայարմար կազմակերպութեան խնդրով։

***

ՇՈՒԼԱՒԵՐ, մայիսի 11-ին.

(Թղթակցութիւն «Արձագանքի»)

—

Ամսոյս 7-ին ժամանեց Շուլաւէր հոգևոր կառավարութիւնից նշանակուած քննիչ՝ Տփխիսու հայ եկեղեցեաց բարեկարգիչ արժանաշնորհ Գիւտ քահանայ Աղանեանցը՝ եկեղեցական և դպրոցական մի քանի խճճուած հարցեր պարզաբանելու համար։ Քննիչ հայրը ուղղակի իջաւ տղայոց դպրոցի ուսուցչանոցում, թէ և գիշերելու ոչ մի յարմարութիւն չունէր, և հետևեալ օրն անմիջապէս ձեռք զարկեց գործին։

Կոնսիստորիայից ուղղուած հրամանի համաձայն տեղւոյս գործակալի յայտարարութեան միջոցաւ Շուլաւէրու ամբողջ 536 ծխից *) ժողովուեցան Սուրբ Աստուածածին եկեղեցուն կից տղայոց դպրոցի դաւթում ճիշդ 298 հոգի։ Հայր քննիչը ներկայ թիւը օրինական գտնելով բացեց ժողովը և նախ ստուգելու համար Շուլաւէրու օրիորդական դպրոցի խնամակալութեան դէմ հոգևոր իշխանութեանն ուղղած արձանագրութիւնը, ի լուր ամենայն ժողովրդեան, իւրեանց [illegible] կարդաց սկզբից մինչև վերջը. կարդալէն զկնի հարցրեց, թէ արդեօք այդ է բոլորի ցանկութիւնը, ինչ որ ինքն այժմ կարդաց, արդեօք յիշեալ բոլոր կէտերին հասարակութիւնը համաձայն է։ Ժողովուրդը բուռն արտայայտութեամբ հաստատեց իւր բողոքը 282 ձայնով ընդդէմ 16 ձայնի, **) և տեղն ու տեղն ստորագրեց այդ առթիւ կազմած արձանագրութեան տակ։

Ինչպէս որ յիշուած էր նախկին արձանագրութեան մէջ, հայր քննիչն առաջարկեց ժողովին 8 հոգուց բաղկացած մի մասնաժողով կազմել յիշեալ օրիորդաց դպրոցը գնահատելու համար. ժողովն ընտրեց 8 շինութիւններով պարապող, գործին տեղեակ 4 բանիբուն մարդիկ, 2 հիւսն և 2 որմնադիրք (նոյն շինութեան պատ քաշողները)։

Մասնաժողովը քննիչ հօր հետ գընալով յիշեալ դպրոցը, ի ներկայութեան 107 կողմնակի ժողովրդականաց, մանրամասն զննողութիւնից յետոյ ամբողջ շինութիւնը գնահատեց 1220 ռուբլի 10 կոպ. սորա մէջ հաշուած և եկեղեցապատկան քար, աւազ, կիր և հանգուցեալ Ռոմանոս Նադիրեանի քայքայուած դըպրոցական շինութիւնից սրբատաշ անկիւնաքարեր։

Գնահատութեան արձանագրութիւնը կազմելուց և մասնաժողովի անդամներին ստորագրել տալուց յետոյ արժանաշնորհ քննիչ հայրը ամբողջ հասարակութիւնից ընտրուած 11 հոգուն (սոքա և հաշուատեսներ) հարցրեց թէ ինչ աղբիւրներից պիտի վճարել ներկայ գումարը խնամակալական ուսումնարանն առնելու համար։ Ընտրուածները մատնացոյց արին մեծ. խնամակալի եկեղեցական մուրհակով տեղւոյս Մաճկալեաններից դատարանով ցայժմ ստացած 750 ռուբլի (ամբողջը 1500 ռ. մի քանի կոպ.) որ ահա 3 թէ 4 տարի է չի վերադարձուած եկեղեցուն. պակասն էլ, եթէ կըպակասի, այդ առթիւ կազմած պարտաւորագրով խոստացան լրացնել երկու եկեղեցեաց գումարից, եթէ այդ էլ չլինի, իրենց սեպհական եկամուտից։ Պարտաւորագիրն ստորագրուեցաւ և վաւերացուեցաւ տանուտէրի օգնականի ձեռքով։

Խնամակալական հարցն, ինչպէս տեսանք, լիովին վերջացնելուց յետոյ հայր քննիչն անցաւ երեսփոխան պ. Սիմէօն Պառաւեանի դէմ մօտ 150 ստորագրութեամբ տուած բողոքին, որով տրտունջ են յայտնում նրա ապօրէնի ընտրութեան մասին և խնդրում են Նրան հրաժարեցնել ու նորն ընտրել։

Ս. Աստուածածին եկեղեցու ծխականները (օրինական թւով) այդ բողոքն էլ հաստատեցին իրենց վկայութեամբ, չնայելով որ 16 երեցփոխանականները փողոցի երկու ծայրը կտրելով ամեն ճիգ չխնայեցին ծխականներից շատերին բռնութեամբ ժողովից յետ պահել, մինչև [illegible]։

Խնամակալական - երեցփոխանականներից երկուսը շատ եռանդուն կերպով ցոյց տուին իրենց ընդդիմութիւնը թէ ժողովրդին և թէ քննիչ հօրը՝ նախ խնամակալական դպրոցի և ապա ներկայ երեսփոխանական հարցում։

Բաղդաւոր թող համարի իրան մեծ. պ. երեսփոխ-խնամակալը, որ այդպէս կտրիճ պաշտպաններ ունի, որոնք շատ և շատ տեղեր մեծամեծ ծառայութիւններ են մատուցել պարոնին, սակայն այժմ պիտի խոստովանենք, որ այս անգամ յարգոյամեծար պարոնները յաջողութիւն չունեցան, պատճառը շատ պարզ է.— որովհետև յիշեալ ծառայութիւնները եղած են առանձնապէս խանութներում, իսկ այս անգամ ամբողջ հասարակութիւն կար, մթում գործողներին շատ էլ ձեռնտու չէր այս պայմանը, էլ չէր կարելի [illegible] ... մախլաս, թողնենք այս մի ուրիշ անգամի և անցնենք բուն խնդրին։

Ժողովը ապօրէնի ընտրութիւնը հիմնիվեր տապալելով աչքի առաջ ունէր Վաղ. Զարգարեանցին, դպիր Ս. Շահզիզեանցին և Եփ. Զոբանեանցին իբրև երեսփոխանացուներ. սոցանից առաջինը և վերջինը հրաժարուեցան, երրորդն էլ իբրև ուսուցիչ և դպիր (4 աստ.) անկարող էր, ուստի ժողովն ընտրեց կալուածատէր Ա. Մելիք-Սարգսեանցին մի չտեսնուած իրարանցումով ու հրճուանքով։ Թէև նորընտիրը մի քիչ գործին անտեղեակ անձնաւորութիւն է, սակայն, ինչպէս ասացինք, ժողովն ընտրեց մեծ աղմուկով միաձայն և յուսով է, որ յարգելի երեսփոխանացուն կ'աշխատի իւր գործունէութեամբ իրեն ընտրող ժողովրդի երեսը պարզ պահել։ Ընտրութեան թերթին նոյն տեղը և եթ ստորագրեցին մօտ 120 հոգի և իսկոյն վաւերացուեցաւ։

Սորանից յետոյ արժանաշնորհ քննիչն անցաւ ուսումնարանների հաշուատեսութեան խնդրին։ Հասարակութիւնը (298 հոգի) այդ հաշիւների համար իրեն կողմից ընտրեց 11 հոգի *)։ Ընտրուած հաշուատեսները քննիչ հօր նախագահութեամբ սկսեցին հաշուատեսութիւնը. ներկայ էր ուսուցչական խումբը և կողմնակի անձինք։ Չնայելով երկու օրուայ ապարդիւն ջանքերին ի ցոյց դրուած հաշուից մասնաժողովը ոչ մի որոշ եզրակացութեան չկարողացաւ հասնել, որովհետև ներկայ հոգաբարձութեան նախագահ Պօղոս աւագ քահանայի թէ ստացած և թէ իր կազմած հաշուեմատեանները ներկայացնում էին մի մութ, խճճուած անտանելի աջաբսանդալ, ուստի հաշուատեսները հրաժարուելով գործի շարունակութիւնից մի արձանագրութիւն կազմեցին այդ մասին, յանձնեցին քննիչ հօրը և խնդրեցին կընքել բոլոր մատեանները ու յանձնել Կոնսիստորիային ի շարունակութիւն։

Թուխ-Մանուկ։

***

ԳԱՆՁԱԿ, 17-ին մայիսի.

(Թղթակցութիւն «Արձագանքի»)

Հինգշաբթի, ամսոյս 12-ին, լրացաւ գերմանացոց Կովկաս գաղթելու 78 ամեակը. այդ առթիւ մի գեղեցիկ տօնախմբութիւն կատարուեցաւ Ելենենդորֆ գերմ. գաղթավայրում, որ միայն 7 վերստ հեռու է Գանձակից։

Գիւղի բոլոր տները զարդարուած էին դրօշակներով, իսկ հրապարակի վրայ, եկեղեցու առաջ, թարմ կանաչներից մի յաղթական կամար կար կանգնեցրած, զարդարուած Ռուսաստանի Կայսեր պատկերով և արծուանիշ զինանշանով, որոնց տակ դրօշակների վրայ կարդացւում էին 1819 և 1894 թուականները։ Յաղթական կամարը միացած էր եկեղեցու հետ ընդարձակ ծառնոցներով, որոնց տակ հասարակաց համար սեղաններ էին պատրաստուած։ Եկեղեցին և ուսումնարանը զարդարուած էին կանաչներով և պսակներով։ Տաճարի մէջ կախուած էին գիւղին յայտնի հովուող քահանաների մեծագիր պատկերները։

Եկեղեցական մաղթանքին և քահանաների կրկնակի քարոզներին հետևեց ժողովրդական տօնախմբութիւնը։ Գիւղի բոլոր բնակիչները տեղ էին բռնել սեղանների վրայ. ամեն կողմից ուրախութեան ձայներ էին լսւում, նուագում էին երաժշտական խմբերը, ազգային երգեր էին երգում օրիորդներից և երիտասարդներից կազմուած խմբակները։ Սեղանի վրայ աչքի էին ընկնում գերմանացոց ազգային կերակուրները և գարեջուրը։ Ամեն րոպէ օդը թնդում էր կենացների «ուռա» և «hoch» բացականչութիւններից։

Բացի բազմաթիւ գանձակեցիներից, հացկերոյթին հրաւիրուած էին հայ և ռուս հոգևորականութեան ներկայացուցիչները։ Բարեշնորհ յաջորդ Պօղոս վարդապետը մի համառօտ ճառով դիմելով հանդիսականներին, շնորհաւորեց տօնախմբութիւնը և ցանկութիւն յայտնելով գիւղի բարգաւաճման համար, իրաւացի կերպիւ նկատեց, որ գերմանացիք մոռանալով պարզ կեանքի գեղեցկութիւնը, վերջերս փոքր ինչ շռայլ կեանք են վարում։ Հայր սուրբի խօսքերը (որ ռուսերէն թարգմանեց պ. Ն. Տէր-Ներսիսեանը) ընդունուեցաւ հանդիսականների բուռն ծափահարութիւններով և շնորհակալութիւններով։ Ուրախութիւնը շարունակուեց ամբողջ օր. երեկոյեան ճրագալոյց և հրավառութիւն կար։

Դէպքից օգտուելով, աւելորդ չի լինիլ մի քանի խօսք ասել նաև գիւղի մասին։

Ելենենդորֆ գաղթավայրը գտնւում է Գանձակից մի մղոն հեռաւորութեան վրայ և չնայած իւր փոքրութեանը իւր մաքրութեամբ և գեղեցկութեամբ անհամեմատելի է Գանձակի հետ։ Գանձակից Ելենենդորֆ տանող ճանապարհի կէսը, որ անցնում է Գանձակի այգիների միջով, քարքարոտ է և թոզոտ, իսկ հէնց որ անցնում ես գաղթավայրի սահմանը, առաջդ բացւում է գեղեցիկ խճուղի. մի կողմը ձգուած են ալէծածան արտերը, միւս կողմը — գեղեցիկ այգիները։ Գիւղը աւելի ևս գեղեցիկ է. փողոցները լայն ու մաքուր են, տները գեղեցիկ և միատեսակ. (եթէ մի քանի կեղտոտ տըներ պատահեն, պէտք է հասկանալ, որ նորա մէջ հայեր են բնակւում). եկեղեցին ու ուսումնարանն օրինակելի են, մի խօսքով ամեն ինչ շնորհալի, ամեն ինչ դուրեկան. օդը նոյնպէս աւելի քաղցր է թւում և աւելի շուտով գիւղը նման է ամենագեղեցիկ ամառանոցի, քան գիւղի։ Գիւղի բնակիչները կազմում են գերմանացիք, թւով մօտ 200 ընտանիք և հայեր՝ մօտ 50 ընտանիք։

Ներեցէք ինձ համեմատել գերմանացոց ու հայոց եկեղեցիները և ուսումնարանները և կարելի է ամեն բան ուղիղ եզրակացութեան գալ. այդ համեմատութեան իրաւունք տալիս է ինձ մանաւանդ այն հանգամանքը, որ հայերը կազմում են գերմանացիների 1/4 մասը։

Գերմանացոց եկեղեցին մաքուր սրբատաշ քարից է և արտաքինով թէ ներքինով, մի տարուայ նորակառոյց շէնքի տպաւորութիւնն է թողնում. հայերը եկեղեցու փոխանակ մի աղօթատուն միայն ունին և այն էլ մի կեղտոտ խանութում զետեղուած, զուրկ ամենակարևոր արդուզարդից անգամ։ Մի կիւրակէ օր այցելեցէք երկու եկեղեցիներն էլ։ Գերմ. եկեղեցու զանգի ձայնի հետ բոլոր գիւղացիք՝ մեծ ու փոքր, տղայ ու աղջիկ, սաղմոսարանները ձեռքներին եկեղեցի են հաւաքւում. և որքան գրաւիչ է նոցա խմբական սաղմոսերգութիւնը նուագարանի ներդաշնակցութեան տակ։ Իսկ մտէք Հայոց աղօթատունը. մի վարդապետ, մի տիրացու և հազարից մի անգամ հինգ վեց աղօթաւորներ, մնացածները խանութներումն են։

Մտնում ես գերմ. ուսումնարանը. գեղեցիկ, մաքուր, լուսաւոր դասարաններ, իւրաքանչիւրի մէջ Լիւտերի իւղաներկ պատկերը, Կայսեր պատկերը, աշխարհագրական քարտէզներ, գեղեցիկ նստարաններ, ուսուցչական ամբիոններ. հայերը մի կանոնաւոր դպրոցից անգամ զուրկ են։ Անցեալ տարի մի մասնաւոր ուսումնարան կար, որ զետեղուած էր մի քարուքանդ սենեակի մէջ, որ ամեն յարմարութիւն ունի ախոռ լինելու և ոչ ուսումնարան։ 200 տուն գերմանացիներից դպրոց են յաճախում 250 հոգի, իսկ 50 տուն հայերից 25 հոգի։

Այս աստիճան ահա, 75 տարի առաջ գաղթած «12 մերկանդամ, բոկոտն [illegible] ս է ր ը» (ինչպէս գանձակեցիք են վկայում) բարձր են իրանց մեծ բան[illegible] մարող գանձակեցիներից։

Ն—ի.

***

Մայիսի 20-ին վախճանուեցաւ Թիֆլիզում գիւղատնտես Յարութիւն Թամամշեանը, որ մի ժամանակ վարում էր քաղաքային վարչութեան անդամի և քաղաքագլխի օգնականի պաշտօնը. վերջին ժամանակներս հանգուցեալը պարապում էր մասնաւոր ընդարձակ ձեռնարկութիւններով. Յարութիւն Թամամշեանը ամուսնացած էր հռչակաւոր Գէորգ Հախվերդեանի դստեր հետ։

***

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Պ. Խմբագիր,

1893 թ. նոյեմբեր ամսի վերջին Ասքանազ Տէր-Սիմէօնեանը մի [illegible] նորդաթերթ էր ուղարկել ինձ իր տարակելիք «Գարիբալդի կամ [illegible]տութիւն հայրենեաց» գրքոյկի [illegible] բաժանորդներ գտնելու։ Ստանալով [illegible] րոնից բաժանորդաթերթը՝ մի [illegible] օրից յետոյ 25 օրինակի փող ուղար[illegible] նրան, խնդրելով որ, գրքոյկը լոյս [illegible] նելուց, բոլոր օրինակներն իմ ան[illegible] ուղարկէ։ Բաժանորդաթերթում յայ[illegible]րարուած էր թէ յիշեալ գրքոյկը լո[illegible] տեսնելու դեկտեմբերին կամ նե[illegible] թուի յունվարին. նշանակուած ժա[illegible]նակից անցել է 4—5 ամիս, բայց գ[illegible]քոյկները դեռ չեմ ստացել, յայտնի չէ ինձ՝ լոյս տեսե՞լ է, թէ ոչ։ Այդ [illegible]սին նամակով դիմել եմ պարոնին, [illegible]տասխան սակայն չեմ ստացել։ Բա[illegible]նորդների խնդրանաց համաձայն՝ [illegible] համարեցի այդ մասին մի երկտողով [illegible] գրութեամբ յայտնելու։

Ս. Տէր-Կարապետեան

Ախալցխա 19 մայիսի.

***

Կ. Պոլսում լոյս են տեսել մ[illegible] վաղամեռիկ մեծ բանաստեղծ Պ ե տ ր ո ս Դ ո ւ ր ե ա ն ի երկերը նամակները մի ընդարձակ կենս[illegible]գրութեամբ հանդերձ։ Գիրքը բ[illegible]կացած է 404 էջերից և արժէ [illegible] ղրուշ։

***

ԴԵՐԲԵՆՏԻՑ գրում են «Նով. Աբո[illegible]» լրագրին որ պ. Կօզլեակովսկուն [illegible]

---

*) ճիշտ է ըստ շնչագրական ցուցակի, սրանից մօտ 136-ը անչափահաս և այրի, ուրեմն և զուրկ ընտրողական ձայնից։

**) Սրանք բոլորն էլ մօտ ազգական են կամ մեծապատիւ պ. խնամակալին և կամ միմեանց. հարկաւոր դէպքում առանձին ցուցակով ճիւղագրութեամբ ցոյց կըտանք։

*) Ներկայ էր տանուտէրի օգնականը (ինքը տանուտէրը գործով Թիֆլիզ էր), որ այդ մասին վկայեց մի առանձին վկայականով։

լու մնալով վճարումները ըստ օրինի ետին չէին նշանակուեր։

Խաչօ կը զգար թէ այս անպիտան պարտքին պատճառաւ երկար տարիներ պիտի զրկուի իր հոգեկից Վառօէն և նորածին մանուկէն, որուն ծնունդը Վառօի երկրորդ նամակէն իմացած էր։

Անոնց կարօտով թէև կը հալէր ու կը մաշէր, սակայն այս անյոյս վիճակը զինքը աւելի կը դրդէր աշխուժիւ աշխատելու և մեծ վարպետներուն համակրանքը շահելու։

Վաշխառուն իր գործակատարին գըրած էր Խաչօն չնեղել. Խաչօ չէր գիտեր ինչպէս իր շնորհակալութիւնը յայտնէր էֆէնտիին որ այս շնորհը կ'ընէր իրեն։

Թշուառ բարեսիրտ Խաչօ, բարեք կը յուսար այն անձէն որ իր կործանումը կը փութացնէր, անոք մնացած կինը թակարդի բերել կուզէր։

Վաշխառուն իր նպատակները գործադրելու համար սկսած էր յաճախ այլ և այլ պատրուակներով Ղազար աղայի այցելութիւններ տալ։

Ըստ գիւղերու նահապետական սովորութեան, այցելու հիւրին ոտքերը լուալը տան հարսին կը պատկանի։

Վառօ վաշխառուին ոտքերը լուացած միջոցին իր մատներուն սեղմուիլը զգաց։ Խեղճ կինը ինչ ընէ. կէսուրը նստած է. կը յուզուի, կը կարմրի, բայց վերջապէս համբերութեամբ կ'աւարտէ իր տաժանելի պաշտօնը։

Գաւառներու մէջ, հիւրին սպասարկուն պզտի հարսն է, անիկա է որ հիւրին երեսին ջուրը կը լեցնէ և անձեռոցը կը բռնէ, անիկա է որ անկողիններր կը վերցնէ և սենեակը կը մաքրէ։ հետևաբար Վառօ ստիպեալ էր առաւօտուն դարձեալ տեսնել այդ մարդուն դէմքը. և կամքին ու զգացումին հակառակ ստիպեալ գնաց կատարել այդ պարտքը։

Սրտադողով մը մտաւ Մալխոմեանի սենեակը։

Եւ այդ միջոցին ուր Վառօ անկողինը կը վերցնէր, Մալխոմեան պատեհ առիթ համարեց գալ մօտը և ականջն ի վար զինքը սիրելը յայտնել, և մինչև իսկ այնպիսի համարձակութիւն մը առնել որ կինն անոր ձեռքէն ազատելու համար ստիպուեցաւ հուժկու բազուկներովը մէկդի հրել զինքը և թողուլ ելլել սենեակէն։

Տնէն ոչ ոք իմացաւ այս դէպքը։

Մալխոմեան, առանց յուսահատելու, որոշեց այն օրը մեկնիլ քաղաք երթալ, յուսալով նպատակին հասնիլ աւելի վարպետ միջոցներով։

Բայց այս դէպքը խեղճ կինը յուզեր ցնցեր էր հիւանդ ձգելու աստիճան։

Ուրիշ օր մըն ալ, դարձեալ այսպիսի այցելութեան մը ատեն, վաշխառուն խոստացաւ 153½ ոսկիի մուրհակը պատռել և Խաչօն Պոլսէն բերել տալ։ Երբ այս միջոցն ալ ապարդիւն մնաց, այն ատեն սկսաւ հարսին ետևէն լրտեսներ պտըտցնել։

Տարիներ ետքը սպասուած առիթը ներկայացաւ։

—

Վառօ աներևակայելի խնդութեամբ լուր առած էր թէ իր սիրական Խաչօն պիտի գայ, և Քաղցրահայեաց Ս. Աստուածածինը վանքը ուխտ կատարելու կ'երթար իր հինգ տարեկան զաւակին հետ։

Երեքշաբթի օր մըն էր, վանահայրը որ միանգամայն Բալուի առաջնորդն է քաղաքը գնացած էր, վանքին երկու միշակներն ալ հեռու արտերու մէջ կ'աշխատէին, վանքը բոլորովին ամայի էր։

Լրտեսները Վառօի այս ուխտագնացութիւնը Մալխոմեանի հաղորդած էին։

Մալխոմեան այս լուրին վրայ ուրախանալով ձին սրարշաւ քշեց ու հասաւ վանքը, ձին պարտէզին մէջ կապեց և սկսաւ Վառօին ուր ըլլալը փնտռել։ Վառօ դեռ վանք հասած չէր. իր Թադիկ տղուն ձեռքէն բռնած վանքին պարտէզներուն մէջէ նեղ ճամբէն անցնելու միջոցին, դէմը տեսաւ յանկարծ վաշխառուն, որ իրեն մօտեցաւ և զինքը բռնեց։

Վառօ, երկիւղէն և յուզումէն կը դողար. բոլոր մարմնովը թուլցած էր։ Եւ սակայն իր մէջն պէտք եղած ոյժը գտաւ դիմադրելու։ Մալխոմեան, իրեն դէմ ցոյց տրուած այս ընդդիմութենէն կարծես աւելի գրգռուած տասը հոգու զօրութեամբ լցուած կը թուէր։ Վառօ յուսահատ կատաղութեամբ դիմադրեց ու վերջապէս յաղթանակը իրեն մնաց։ Մալխոմեան, ապիկարութեանը հանոզուած, ակռաներուն մէջէն հայհոյութիւն մը մռլտալով, ձին նստաւ ու հեռացաւ։

Այս գերագոյն կռուին մէջ Վառօի ուժը սպառած էր. մարմրելիքներով մատուռը հասաւ և ուժաթափ սեղանին առջևը ինկաւ։

Տղուն ճիչերը այդ կողմը բերին հողագործները։ Այս բարի մարդիկ երբ ներս մտան, սոսկումի և զարմացման աղաղակ մը արձակեցին, տեսնելով հոն կին մը որու զգեստները պատառ պատառ էին և սեղանին առջև գրեթէ մարած ինկած էր։

—Մալխոմեան... կը կրկնէին ամէն բերանները։

Մէջերնէն, ծերունի մը ըսաւ.

—Շատ խօսելու պէտք չի կայ, այս կինը հիւանդ է, տունը տանիլ պէտք է։

Վեց օր վերջը, Խօշմաթ գիւղէն քաղքին թաղապետական բժիշկը կանչեցին։

Հիւանդը Վառօն էր. անխօս անզգայ պառկած էր, անդամները չէին շարժեր, բերանը չէր բացուեր, որով վեց օր անսնունդ և անսուաղ մնացած էր, և տան բնակիչները յուսահատ բժիշկը կը դիտէին, անոր մէկ բառին կը սպասէին, ուրախութեան ձայներ և կամ ողբեր արձակելու համար։ Բժիշկը երկու օր ի զուր աշխատեցաւ, բոլոր ջանքերն ու ճիգերը ի դերև ելան, չը կրցաւ ուշաբերել զինքը։ Հիւանդութիւնն էր սաստիկ յուզման պատճառաւ Փաթալէրսի լեթարժիք.

Իր երկանը Պոլսէն ճամբայ ելլելը իմացուցին բժիշկին, որ յոյսը այս գալըստեան վրայ դրաւ։ Թերևս անոր ձայնին մագնիսական ազդեցութեամբը վայրկենապէս ուշաբերէր, կեանքի վերադառնար։ Ուստի մէկ քանի հրահանգներ տուաւ մեկնեցաւ։

Ը.

Այս վեց տարուան միջոցին Խաչօ ալ ունեցաւ Պոլիս իր լաւ և գէշ օրերը։

Իր պանդխտութեան երկրորդ տարին անցնելով երրորդ տարին յաջորդեց. անձը ամենածանր զրկանքներու և խընայողութեան ենթարկելով 40 ոսկի ևս վճարած էր կը մնար 80 ոսկի պարտք մը առանց հաշուելու տոկոսը։

Այդ տարիներու մէջ արտերէն ալ մեծ արդիւնք մը չէր քաղուած, միայն մի քանի ոսկի մանր մունր պարտքեր գոցելու ծառայած էր։

Ուրեմն այս 80 ոսկի վճարելու համար կը սպառնուէր 2-3 տարի ևս չըտեսնել իր կինն ու զաւակը. զրկուած պիտի մնար անոնց գգուանքէն։

Սիրող սիրտ մը միշտ զօրաւոր է։ Խաչօ այսպէս զօրացած՝ դժուարութիւններուն համբերութեամբ յաղթեց. երկրորդական վարպետ մը եղած էր, իր շահերը կրկնապատկուեցան, մեծ յոյս ունէր թէ մէկ տարիէն պիտի կրնար վճարել իր բոլոր պարտքը և յաջորդ տարին ալ իրեն համար աշխատելով՝ սիպայ ընել։

Իր հաշուին, իր յոյսերուն մէջ սխալած չէր, գործերը յաջող կ'ընթանային, երկրորդական վարպետ մը տարին ութսուն ոսկի կրնար շահիլ, մանաւանդ Խաչօի նման ուղղամիտ և աշխատասէր մէկը որ երևելի ճարտարապետներու քով մասնաւոր համակրանքի արժանացած էր։

Զարագուշակ գիպուած մը եկաւ Խաչօին հաշիւները տակն ու վրայ ըրաւ։

Տան մը շինութեան մասնակցած միջոցին եռայարկ տեղէ մը վար իյնալով ոսկորները խորտակուեցան և անշունչ փոխադրուեցաւ Ազգ. հիւանդանոցը։

Չորս ամիս անկողին պառկելէ վերջը նիհար և դալկահար մեկնեցաւ հիւանդանոցէն։

Վատուժութենէն և թևին նոր բուժուած ըլլալուն համար չէր կարող աշխատիլ։

Խանին օդը վատառողջ և ինքն ալ տկար ըլլալուն վերստին հիւանդացաւ. հինգ հոգիի հազիւ բաւող սենեակի մը մէջ 20 հոգի կը պառկէին. այդ սենեակներուն թունաւոր օդն է որ գաւառացի առողջները գունատ և վատառողջ կ'ընէ։

Բարեկամները ուզեցին դարձեալ Ազգ. հիւանդանոց փոխադրել զինքը, [illegible] մացաւ. երթալով վիճակը կը ծանր[illegible] որով ընկերները ստիպուեցան բռնի [illegible]նիլ զայն հիւանդանոց։

Երկու ամիս վերջը Խաչօ կատ[illegible] պէս ապաքինած հիւանդանոցը թ[illegible]

Այս ձախորդ հարուածները [illegible] ֆիզիքապէս ու բարոյապէս ընկճած[illegible] ֆիզիքապէս որովհետև կոտրած բա[illegible] իր ծանրածանր աշխատութեան ա[illegible] կ'ըլլար, բարոյապէս որովհետև իր [illegible] լիներուն համար զգացած կարօտ[illegible] գործին անյաջողութիւնը, պարտքին [illegible] վճար մնալը իր հոգին կը ճնշէին։

Անգործութեան դատապարտուած [illegible] ժամերուն մեծ մասը խանը կ'անցըն[illegible]

Նոյն տարին, հաւաւանցի երկու եր[illegible]տասարդներ մտադրած էին արտասահ[illegible] երթալ, իրանց ազգականներէն մին [illegible] հոն կ'աշխատէր, զիրենք հրաւիրած էր

Խաչօ ալ անոնց հետ ճամբայ ել[illegible] Հոն բաղդը ժպտեցաւ իրեն վերջապէս և քիչ ատենէն գրպանը լեցուց. Ա[illegible] երկիրը պիտի դառնար։

Մինչև Բալու ճանապարհի ծախքը և տան վերաբերեալ գոյքերը գնելու դրա[illegible] մըն ևս հայթայթելով, 120 ոսկի գրպանը դրած ճամբայ ելաւ և հօրն ալ հեռա[illegible] գրաւ հաղորդեց այս ուրախառիթ լուրը։

Վառօ իր ամուսինին ճամբայ ելլելուն բերկրառիթ լուրն առնելով հետևեալ երեքշաբթի օր իր ուխտը կատարելու համար Քաղցրահայեաց Ս. Աստուածածնին վանքը գնաց, ուր պատահեցաւ [illegible] տեսարանը։

Խեղճ Խաչօ սիրուն երազներով կը ճամբորդէր, մինչդեռ հէգ կինը անշունչ դիակ մը դարձած անկողին կը մնար։

(Կը շարունակուի)

կանեալ հողի վրայ նաւթ է երևացել աւելի ընտիր յատկութեան քան Բագուինը։

***

Քաղաքային Վարկի Ընկերութեան վերահսկող մասնաժողովի Նախագահ պ. Կոնստանդին Նիխանեանը, ինչպէս հաղորդում են մեզ, ամսոյս 20-ին տուել է իր գրաւոր հրաժարականը։ Ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ յունիսի 5-ին։

***

ՍՐԶԷՆ ԵՐԷՑ Ե ՍՐԻՍՏԱԿԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Արտասահմանի մի հայ լրագրից)

—

«Արարատի» մայիս համարին մէջ հրատարակուած Սրշէն երէցի քարոզը պատճառ էղաւ մեզ ծանօթացուելու այն անձերի հետ, որոնք մինչև այժմ քօղի տակ ծածկուած կ'արձակէին իրենց նետերը։

Նախ և յառաջ Արիստակէս եպիսկոպոս Սեդրակեան գրիչ առաւ և իբրև պարագլուխ անոնց, որոնք կաշխատին դժգոհութիւն գրգռել ներկայ հոգևոր կառավարչութեան դէմ, «Մշակի» մէջ յարձակեցաւ Սրշէն երէցի վրայ։ Սրբազանին հետևեցաւ պ. Խ. Մալումեան իբրև սպրոպագանդիստ դժգոհութեան։

Մենք քննադատութեան սկզբունքին դէմ չենք. բայց Սեդրակեան Սրբազանի յօդուածին մէջ քննադատելէ աւելի, կրքերը յուզելու, լոյսերի վրէժ լուծելու համար, իր սրտի դժգոհութեան մաղձը դուրս թափած կը տեսնենք, որովհետև նա գիտութեամբ կը խեղաթիւրէ փաստերը ․․

Սրբազանը եթէ ճշմարիտ քննադատ լինէր, պարտական էր յառաջ բերել նաև Սրշէն երէցի քարոզի վերջաբանն եղող խօսքը և գիւղացիների այդ խօսքերին դէմ հայրիկի տուած պատասխանը, ուր հայրիկ կասէ թէ կոյրը կուրին չէ կարող առաջնորդել և թէ դուք տգէտ, եթէ ձեր հովիւն ալ տգէտ լինի՝ երկուքդ ալ խորխորատ կ'ընկնիք. իսկ Սրշէն երէց կրկին շեշտելով կասէ իւր քարոզի մէջ թէ՝ «Ես գրելով ու քարոզելով պէտք է ուսուցանեմ ձեզ ձեր պարտիք, ժողովուրդ, որպէս զի ամեն պարտականութիւն չթողուք հոգևոր իշխանութեան վրայ։»

Քահանաների խնդիրը հայ ազգի կարևոր խնդիրներէ մին է որ ինչպէս Ռուսիայի հայերի, նոյնպէս և Թիւրքիայի հայերի մէջ տարիներէ ի վեր լուրջ քննադատութեան առիթ է դարձած և այդ խնդիրն գոհացուցիչ մի լուծում տալու համար հայրիկէն աւելի արժանաւոր մի անձնաւորութիւն չենք ճանչեր. բայց դա այնպէս շուտով կարգադրուող խնդիրներէն չէ. այդ խնդրին գոհացուցիչ մի լուծում տալու համար, բաւական նախապատրաստութիւններ կան անելիք։ Այո, նախ պէտք է կուսակրօն եկեղեցականներին մէջ բարեկարգութիւն մտցունել, որպէս զի թեմական առաջնորդները ճանչեն իրենց բարոյական պարտականութիւն և կաշառքով չքահանայացունեն անարժաններին. նաև իրենց թեմի մէջ պէտք եղած կարգադրութիւններն անեն որպէս զի տգէտներ կամ անարժաններ չկարենան քահանայ դառնալ։

Վերջին Տեղակալութեան ժամանակ թէև Սինօդը մի շրջաբերականով արգիլած է տգէտ տիրացուներին քահանայ ձեռնադրելը, բայց բաւական չէ. միայն արգելքի հրաման հանելով չարիքը մէջտեղէն վերցուած չլինիր. Սինօդի այդ շրջաբերականէն շատ առաջ, վաղուց սրբէն արգիլուած է տգէտներին քահանայ ձեռնադրուիլ։ Մակար կաթողիկոսն ալ կուղէր բռնաբարել թեմական առաջնորդների իրաւունքը, լինեն արգիլելով քահանայ ձեռնադրելը։ Սեդրակեան Սրբազանը պէտք է յիշէ Թիֆլիզի մէջ իր ձեռնադրած չորս քահանաներին Մակարի կողմանէ էջմիածին կանչուելով բաւական նեղութիւնների ենթարկուիլը *). բայց այդ ամենը անբաւական եղած են այդ խնդրին վերջնական լուծում տալու։ Այո, պէտք է վանքերը բարեկարգել (ինչ որ հայրիկ սկսած է արդէն անել), թեմական ընծայարաններ պէտք է հաստատել, գիւղացի ժողովրդին իրեն մէջէն քահանայութեան արժանի անձեր յառաջ բերել։ Եթէ այդ ամեն նախապատրաստութիւններն արդէն կատարուած լինէին, ի հարկէ տգէտ տիրացուների քահանայանալու խնդիրը մէջտեղէն վերցրած կը լինէր հայրիկի կաթուղիկոս դարձած օրէն իսկ։ Բայց այժմ ինչ անէ ներկայ հոգևոր բարձրագոյն իշխանութիւնը. մեր ամենիս ցանկացածին չափ արժանաւոր քահանայացուներ չկան, իսկ գիւղացի ժողովուրդը կը ներկայացունէ մէկին և կասէ. «Այս մարդ մեր գիւղացին է, քիչ շատ ուսում առած է, իր բարոյական վարք իր մանկութենէն ի վեր մեզ ծանօթ է. եթէ չէք ուզեր մեր տիրացուն ձեռնադրել մենք ալ մեր տիրացուն կառնենք յետ կը դառնանք և քանի որ Ձեր ասածին պէս ուսումնական քահանայացու չունինք, մենք պիտի ստիպուինք առանց քահանայի մնալ։ Լաւ գիտցէք որ մենք գիւղացիներս նոյնպէս արդէն խեղճ ենք. մեր ամեն յոյսն ու մխիթարութիւն մեր սուրբ հաւատքն ու եկեղեցին է, այն ալ ուսումնական քահանայ չունենալուս համար փակուած պիտի մնայ. վնաս չունի, թող Ձեր ասածի պէս լինի, թող մեր երեխաներ առանց մկրտութեան և մեր ննջեցեալներ անթաղ մնան, մենք ալ անունով միայն քրիստոնեայ»։

Մեր նախորդ յօդուածով ասած էինք թէ մի քահանայացուի համար ինչպէս որ ուսումնունքը նոյնպէս և բարոյականն ալ անհրաժեշտ է։ Ինչո՞ւ համար թէպէտ, իսկ իր բարոյական վարք ամբողջ մի գիւղի ժողովրդի կողմէն գնահատուածներին ձեռնադրելու բոլորովին անյարմար տեսնող Սեդրակեան Սրբազանը՝ իւր իսկ ձեռքով ձեռնադրած է քիչ շատ ուսում առած, իսկ բարոյապէս բոլորովին փճացածներին։

Սրբազան Արիստակէսը միշտ ինքզինքը կաշառակերութեան հակառակ ցոյց կուտայ և իր կուսակիցներին կողմէն իրեն վերագրուած միակ բարեմասնութիւնն այդ է։ Սրբազանը մի խեղճ քահանայ իր պաշտօնէն և պարուստէն զրկելով ամբողջ ընտանիքովը մէկտեղ թշուառութեան մատնած է, որովհետև այդ քահանան յանդգնութիւն ունեցած էր 100 րուբլի ժամուց զրկել իրեն։ Արդեօք Սրբազանը այդ քահանային հրապարակական պատիժ տնօրինելով կուզէր անկաշառակեր լինելու համբաւն ունենայ հրապարակի վրայ, այդ քննելը մի կողմ կը թողունք մենք և կը յիշեցունենք միայն որ կաշառակերութիւնը լոկ փողով չըլլինին. կան այն տեսակ կաշառակերութիւններ էլ, որոնց չենք գիտեր ինչ անուն տալ։

Մենք առ այժմ բաւ կը համարինք այսքանը Արիստակէս Սրբազանին համար։ Ցանկալի է որ Սրբազանը հրաժարէր իր փառասիրական յուզմունքներէ, որովհետև իր յոյս դրած համախոհների խումբը չէ կարող ազդեցութիւն ունենալ ամբողջ հայ ազգին վրայ, որի համար նուիրական է հայրիկի ամեն մի գործունէութիւն։ Եթէ Սրբազանը շարունակէ իր փառասիրութիւն գոհացունելու համար ամեն նուիրական բան ոտքի տակ տալ կամ գինք փքողների խորհրդին հետևիլ, ցաւելով պէտք է խոստովանինք թէ իր ունեցած քիչ շատ յարգն ալ պիտի կորսնցունէ և այլ ևս թող մէկ կողմ նետէ իր ապագայ ամեն յոյսեր։

Գալով պ. Մալումեանին *)...

Ե. Խ.

—

*) Այս չորս ձեռնադրուածներից. Առաջինը՝ Ներս. դպրոցի երրորդ դասարանից է արձակեալ վասն անընդունակութեան.

Երկրորդը՝ գիւղական տնային կըրթութիւն է ստացել.

Երրորդը՝ դպրոցի երես տեսած չէ,

Չորրորդը՝ Տէր-Գ. Խ. է։

Ե. Խ.

*) Բայց Արիստակէս եպիսկոպոսի արժանաւոր զինակից պ. Մալումեանի մասին գրուած տողերն աւելորդ ենք համարում արտատպել... Ե. Խ.

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Bibliothèque Nationale-ի Փարիզի վարչութիւնը ձեռնարկել է այս ամենահարուստ մատենադարանի այբուբենական գրացուցակի հրատարակելու գործին։ Գրացուցակը, ուր տպագրուած կը լինին մօտ երկու և կէս միլիօն վերնագիր, կը կազմէ 80 մեծադիր հատոր in 4°։ Անկասկած այս գիրքը մի աճագին մատենախօսական հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ։

—

«Արձագանքի» մէջ առիթ ենք ունեցել ծանօթացնել մեր ընթերցողներին Մաքս Լըկլերկի մի քանի յօդուածների հետ անգլիական կեանքի զանազան կողմերի մասին, որոնք լոյս էին տեսնում «Revue Bleue»-ի և մի քանի այլ հրատարակութեանց մէջ։ Այժմ թէ այդ և թէ Լըկլերկի միւս յօդուածները տպագրուել են առանձին հրատարակութեամբ «L'Education des classes moyennes et dirigeantes en Angleterre» վերնագրով։ Գիրքը բաղկացած է հետևեալ գլուխներից. կրթութեան միջոցները գերդաստանում և դըպրոցում. պետութիւն. համալսարաններ. պարբերական մամուլը և գիրքը։

ՏԱՃԿԱ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍՕՎ Ը

—

ԽՆՈՒՍԷՆ կը գրեն.—Անհնարինս դառնացած է Խնուսցին կեանքը։ Հունձքի ժամանակ ամէն ոք մօտաւոր ապագային դառնութեան գուշակութիւնը կ'ընէր. այժմ իրականացած են այն ամեն գուշակութիւնք։ Հանապազորդ հացին չգոյութիւնը շատերու աչքերէն խլեց արտասուքի հեղեղներ։ Մինչ կ'անցնինք փողոցներէ, չենք կրնար չլսել մանաւանդ քաղցեալ մանուկներու ճիչեր, և ինչ կ'ընէ դժբախտ հայրը ի լուր այդ սրտաճմլիկ ողբերուն։ Չուզելով լսել մանաւանդ տեսնել իր սիրելիներուն մահը, և քիչ մը բան ձեռք բերելու յուսով, գիւղ մը կը դիմէ։ Քիչ մը ատեն կ'անցնի, և ահա կը լսենք սովեալ ընտանիքին հօր մահը։ Մէկ քանի աւուր անօթութիւնը և սաստիկ ցուրտը փութացուցին եղկելիին մահը։ Երկու յոժ ծայրայեղ ծայրերու ընդ մէջ կը հեծէ այս ժողովուրդն և կը փչէ իր հոգին։ Չքաւորութիւնը, իրեն գործիք ունենալով սաստիկ ցուրտը, տարաւ իր զոհերը, և, աւա՜ղ, քանի՜ քանի՜ զոհեր ևս պիտի տանի մինչև հասնի նոր հունձքը։ Ակնյայտնի կը տեսնուի որ այս ճիւաղը աւելի կոտորած պիտի ընէ քան զօր բրաւ անցեալ տարուան քոլերան հոս։

ԱԿՆԷՆ կը գրեն.—Ցորենի գինը խիստ բարձրացաւ և հետզհետէ բարձրանալու վրայ է, երբ հետևանք Սեբաստիոյ քոլերային պատճառաւ դրուած քարանթինաներուն, ըստ որում ներածութիւնք բոլորովին գադրեցան։ Իրենց ամբարներուն մէջ երբեմն 100—150-ի չափ պահեստի ցորեն ունեցողներն իսկ այժմ առօրեայ հացերնին փուռերէն ստիպուած են հայթհայթել, և այս՝ մեծամեծ դժուարութեամբ։ Աղքատները ապրուստի մեծ դժուարութիւն կը քաշեն։ Եթէ, Տէր մի՛ արասցէ, քոլերան ալ սովին վրայ հասնի, աղէտը աւելի կը սաստկանայ։

Կարինի ԿԻՕՆՃ գաւառակին բնակիչները արմտիքի նուազութենէ մեծապէս նեղուած ըլլալով, կայսերական իրատէ մը հրամայած էր 50,000 ղրուշ փոխ տալ իրենց, երաշխաւորութեան վրայ։ Բայց բնակիչներէն շատերը տուն, հող կամ ուրիշ որ և է բան մը չունենալով երաշխաւորութեան համար, Կարինի կուսակալը խնդրած է Բ. Դրնէն ստիպողական տնօրէնութիւն մը ընել՝ օգնելու համար այդ դասակարգի բնակիչներուն, որպէս զի կարենան ապրիլ և ցանել իրենց արտերը։

—

ՀԱՄԻՏԻՅԷՆ հեծելազօրներուն վըրայ աւելցած տասնըհինգ զօրքերու կազմակերպութիւնն աւարտած է։ Անոնց համար թէ միւս հեծելազօրներէն և թէ Աշիրէթներու երևելիներէն սպայներ ընտրուած են, որոց պաշտօնավարութիւնը վաւերացած է կայս. իրատէով։

—ԿԱՐԻՆԻ և ԵՐԶՆԿԱՅԻ քաղաքային և զինուորական իշխանութիւնք հրաման ստացեր են ամէն կողմ հոգ տանիլ մաքրութեան և մեծ արթնութեամբ հսկել Սեբաստիայէն եկողներուն դէմ հաստատուած քարանթինաներուն գործադրութեանը՝ թող չտալու համար քոլերային ճարակումը։

ԱՏԱՆԱՅԷՆ կը գրեն թէ նահանգին հունձքերը շատ առատ են այս տարի։ Սակայն դաշտերու աշխատութեանց համար բանուոր կը պակսի։ Ներքին գործերու նախարարութիւնը հրաման ղրկեր է Քօնիայի իշխանութեանց որ պէտք եղածին չափ մարդ ղրկեն Ատանա։

ԿԱՐԻՆԷՆ կը գրեն թէ լեռները տակաւին ձիւներով ծածկուած են։ Քաղաքին մէջ վառարաններ կը վառին և ամեն մարդ ձմեռուան հագուստ կը կրէ։

ՎԱՆԻ Ալճաւազ գաւառակէն մէկ ժամ հեռուն գտնուող Նորշէնիկ գիւղին մէջ երկրաշարժի ցնցումներ զգացուելով, մէկ քանի տուներ փլեր են։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎԻՊԱՍԱՆ ԽՈՒԴԱՎԵՐԴԵԱՆԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

—

Ես մի համեստ և աշխատասէր երիտասարդ էի և շատ գոհ իմ կեանքովը։ Առաւօտները՝ բոլոր ընկերներիցս շուտ կը գայի ծառայութեանս տեղը, ուր արտագրողի պաշտօն էի վարում։ Հին գրչածայրս կը հանէի, նորը կը դնէի, մի կտոր թղթի վրայ մի քանի անգամ կը գրէի՝ «Его Высокоблагородію, Милостивому Государю»,—գրիչս և ձեռքս վարժեցնելու համար. յետոյ կը սկսէի արդէն թղթեր արտագրել։ Նոյնը կրկնում էի ես ամենայն օր, խոնարհ և անտրտունջ։ Դուք տեսնէիք, թէ ինչ բաւականութիւն էր զգում սիրտս, երբ արդէն արտագրած պատրաստ թուղթը աչքովս էի անցնում և տեսնում իմ այնքան խնամքով գըծագրած տառերս և երբ մեծաւորս ասում էր՝ «молодецъ Антонъ ! Իմ երջանկութիւնս կատարեալ էր։

Մի երազ միայն ունէի, այն էր՝ երբ ռոճիկս քսան և հինգ ռուբլուց կը շինէին երեսուն։ Գրագրի պաշտօնից աւելի բարձր պաշտօն ստանալու մասին ես ի հարկէ չէի մտածում. խոստովանում եմ, չիրաւի է, իմ գլուխս էլ ցնորքներ մտնում էին, բայց նոցա մէջ ես միշտ խոհեմ էի։ Շատ լաւ գիտէի, որ ես մի անուս տղայ եմ, ծխական դպրոցի չորրորդ բաժանմունքից դուրս եկած և հազիւ հազ կառավարւում էի ռուսաց լեզուի փոքրիկ պաշարովս, ուստի ձգտել որևէ բարձրագոյն պաշտօնի, քան թէ իմս էր, իմ կողմանէ կատարեալ անմըտութիւն կը լինէր։

Բայց երկար չտևեց իմ այդ հանգիստ և խաղաղ կեանքը։ Իմ անդորրութիւնը տակն ու վրայ անելը և իմ ներքին «եսը» կերպարանափոխելը վիճակուած էր իմ ամենասիրելի, ամենամտերիմ բարեկամին։ Չեմ յիշում ինչ տօն էր, ես պատրաստւում էի գնալ վերոյիշեալ բարեկամիս մօտ՝ մենք սովոր էինք տօն օրերը իրար հետ անցնել, յանկարծ ուրախ ղիմքով ներս մտաւ ինքը բարեկամս։

— Տօ, ինչ ուշացար, գնանք՝ ես քեզ մի լաւ ճաշի եմ հրաւիրում։ Ո՞րտեղ ես ուզում որ գնանք ճաշելու, ասաց Բաղդասարեանը։

—Ի՞նչ կայ, այսօր հօ ռոճիկի օր չէ, թէ փող ես գտել, հարցրի ես ուրախանալով. լաւ ճաշի անունն լսելիս մարդ ակամայ ուրախանում է, մանաւանդ ինձ նման համեստ գրպան ունեցողը։

—Համարեա գտել եմ, ախր ինձ նըշանակել են սեկրետարի օգնական, պատասխանեց նա։

Այդ խօսքերը լսելիս, կարծես մէկը քարով տուեց գլխիս։ Բոլոր արիւնս հոսեց սիրտս, մի չիմար ժպիտ սառեց երեսիս վրայ. ճիշտ է ես ինձ կարողացայ զսպել և ուրախ ձևանալ, մինչև անգամ ճաշի հրաւէրն ընդունել, բայց անկարող էի Բաղդասարեանի երեսին նայել։ Նա ինձ ատելի էր։ Նա, որ մի քանի րոպէ առաջ իմ ամենասիրելի բարեկամս էր, մի ակնթարթում ինձ թշնամի դարձաւ։

Ես, չնայելով որ քսան և հինգ տարեկան էի, դեռ նախանձի զգացմունք չէի փորձած. մինչև անգամ կարծում էի, որ բնաւ ընդունակ չեմ այդ զգացմունքը ունենալ։ Ինչպէս որ ցորենի հատիկի ծլելու, կանաչելու համար հարկաւոր են յայտնի պայմաններ, նոյնպէս և պահանջւում են այս կամ այն պարագաները, որպէս զի մարդու հոգւոյ մէջ գտնուող զանազան զգացմանց սաղմերը ծլեն և զարգանան։ Ես մինչև այս օրը չէի գտնուել այսպիսի պարագաների մէջ, որ ինձ յայտնուի իմ նախանձոտ բնաւորութիւնը։

Երեխայ ժամանակս ես ունեցել եմ ընկերներ, որոնք այժմ իրաւաբաններ են, բժիշկներ են, և այլն, բայց ես դէպի նոցա նախանձ չեմ ունեցել, որովհետև չեմ համարձակուել նոցա հետ համեմատուել՝ սկզբից նոքա եղել են հարուստ կամ մեծ դիրք ունեցող մարդկանց զաւակներ, իսկ այսօր հարուստ են ուսմամբ։ Եղել են իմ պաշտօնակիցներիցս մեծ պաշտօն ստացող, ես անտարբեր եմ մնացել, գուցէ այն պատճառաւ, որ նոքա այլազգիք էին։ Իսկ Բաղդասարեանը...—Բաղդասարեանն ուրիշ բան էր։ Նորա վրայ նայելիս մտածում էի՝ ինձ պէս մի հայ, միևնոյն քաղաքից, միևնոյն դասից, նոյն դպրոցի չորրորդ բաժանմունքից՝ նա ստանայ սեկրետարի օգնականի պաշտօն, իսկ ես դորա մասին երազել անգամ չյանդգնեմ... և ատելութիւնը կատաղած ալիքների պէս գալիս էր ցցւում սիրտս ու ես պատրաստ էի Բաղդասարեանին խեղդել, գլուխը ոտքի տակին տրորել։ Նախանձը մարդուս անիրաւ է դարձնում և ահա ես դորանով այնքան կուրացած էի, որ չէի մտածում, թէ Բաղդասարեանն ինձանից միշտ ընդունակ է եղել՝ այդ շատ անգամ ես առիթ եմ ունեցել ինքս ինձ խոստովանելու։

Այդ օրուանից ես բոլորովին փոխուեցի. այլևս այն ուրախ, անհոգ Անտոնը չէի ես։ Բաղդասարեանը միամտաբար շարունակում էր այցելել ինձ և տանջել՝ նախ իւր ներկայութեամբ. երկրորդ—խօսակցութեամբ, որի մէջ, ուրիշի վերայ խօսելիս, ստէպ-ստէպ լսում էին այսպիսի ոճեր՝ «մի ողորմելի գրագիր», և այլն...: Նա ի հարկէ այդ ասելիս բոլորովին չէր մտածում ինձ վիրաւորել։ Կան մարդիկ, որ այնքան են գրաււում իւրեանց խօսակցութեամբ, որ բոլորովին չեն նկատում, թէ իւրեանց խօսակցի սիրտը կաթ առ կաթ թոյն են անում իւրեանց ամեն մի խօսքով. Բաղդասարեանն այդ տեսակներիցն էր։

Այդպիսով իմ գրութիւնն անտանելի դարձաւ ինձ համար։ Առաւօտները ծառայութեան գնալիս կարծես դժողք էի գնում, իսկ արտագրելիս՝ Բաղդասարեանի երեսը չար հոգու պէս տողերի արանքներում տարուբերւում էր։

Ես վճռեցի մի տեսակ փոխել իմ դիրքը՝ այլ ևս չէի ուզում գրագիր մնալ։ Բայց ի՞նչ դառնալ. Ահա մի հարց, որի վրայ շատ գիշերներ եմ մտածել։ Երկար խորհելուց յետոյ, ես եկայ այն եզրակացութեան, որ ինձ մնում էր քահանայ դառնալ։ Իմ այդ վճռին ես շատ հաւանեցի, ուստի հարկաւոր էր մտածել ամուսնութեան վրայ։ Ես մի ընկեր ունէի. նա ունէր մի քոյր, որ ինձ դուր էր գալիս, թէև օժիտ չունէր, բայց իր ժամանակին նորա հանգուցեալ հայրը անուանի վաճառական էր եղած։ Ես մտածեցի այդ աղջկայ վրայ։ Հետևեալ օրը խանութի առաջով անցնելիս, ուր այդ տղէն գործակատար էր, մտայ ներս և փոքր ինչ խօսելուց յետոյ հասկացրի, որ տէրտէր եմ ուզում դառնալ, ուստի պէտք է ամուսնանամ շուտով։ Նա իմ միտքս իսկոյն հասկացաւ, թէև աշխատում էր ծածկել այդ ինձանից։ Մենք մտերմացանք և ես սկսեցի յաճախել նոցա տունը։

Աղջիկն ուսում առած էր, հետևաբար չէր կարելի ուղղակի ամուսնութեան առաջարկութիւն անել, այլ հարկաւոր էր նախ նորա սիրտը գրաւել։ Այդ պատճառաւ երեկոյեանները երբ գնում էի նոցա տուն, կաշուիցս դուրս էի գալիս, որ զուարճախօս երևամ. պէտք է ասեմ, որ պատմելու ընդունակութիւն էլ ունէի, բայց շատ անգամ խօսակցութեանս պաշարը հատնում էր և ես ըսկսում էի հէքեաթներ պատմել։ Օրիորդ Շուշանը շատ էր սիրում ազգային հէքեաթներ։

Մի անգամ հէքեաթս պատմելուց յետոյ, օրիորդ Շուշանը ձեռը ձեռին զարկելով բացականչեց՝—Ի՜նչ գեղեցիկ էր ձեր պատմածը։ Ես լսել եմ այդ հէքեաթը, բայց նա այսպէս լաւը չէր։

Բաւականութիւնիցս կարմրեցի և համեստօրէն յայտնեցի, թէ մեծ մասը իմ յօրինածն էր։

—Մի՞թէ, ուրեմն դուք կարող էք լաւ վիպասան լինել։ Իրաւի ինչու չէք փորձում գրել, դուք այնքան լաւ պատմել գիտէք։ Շուշանի եղբայրը նոյնը հաստատեց։

Այդ կախարդական խօսքերը իսկոյն ներգործութիւն չունեցան վրաս, բայց երբ դուրս եկայ այնտեղից, ճանապարհին նոքա սկսեցին երևան գալ մտքիս մէջ և իւրեանց ազդեցութիւնը գործել։ Վիպասա՜ն... Իրաւի, մտածում էի ես, ինչո՞ւ չփորձել վիպասան դառնալ։ Ինչպէս երևում է այդ մի դժուար բան չէ, մանաւանդ ինձ համար, որ արդէն պատմել գիտեմ։ Եւ ինչո՞ւ այնքան վիպասաններ կան, իսկ ես չեմ կարող վիպասան լինել։ Եւ այդ պնդում են օրիորդ Շուշանը և իւր եղբայրը. դոցա խօսքերին արդէն կարող եմ հաւատ ընծայել՝ եր կուսն էլ ուսումով, երկուսն էլ խելօք։ Թէև իսկապէս ես օր. Շուշանի եղբօր խելքի և ուսման մասին տեղեկութիւն չունէի և մինչև անգամ նա ինձ միշտ բաւական ցնցառ էր երևում, բայց այս անգամ, երբ նա ինձ սկսեց գովել, որ և ինձ նպաստաւոր էր, ես նորան արդէն դասեցի ուսեալների և խելօքների շարքում։

Վիպասան դառնալու միտքն ինձ աւելի և աւելի էր գրաւում, մանաւանդ երբ երևակայում էի այն փառքը որ յատուկ է վիպասանի կոչմանը։ Ես տուն գնալու փոխարէն գնացի Մուշտայիդ. այնտեղ Կուր գետի ափին զբօսնելով բոլորովին անձնատուր եղայ իմ երևականութեանս։ Ես արդէն երևակայեցի թէ ինչպէս օրիորդներն ինձ տեսնելիս թատրոնում կամ ժողովարանում իրար ասում են՝ «Ահա մեր տաղանդաւոր վիպասանը»։ Արդէն աչքովս անցաւ և իմ տասնամեայ յոբելեանը, մինչև անգամ երևակայութիւնս հասցրի մինչև իմ մահը՝ յուղարկաւորութեան հանդիսին դիակառքս զարդարուած էր անթիւ պսակներով և թարմ գերեզմանիս վրայ արտասանւում էին զգածուած ճառեր։ Եւ Տէր իմ Աստուած, որքա՜ն անուշ էին այդ երազները։

Ի՞նչ երջանկութիւն է փառասիրական զգացմանցը բաւականութիւն տալ։ Ես այդ ժամանակը միայն տեսայ, որ փառասիրութիւն էլ եմ ունեցել։ Ո՛չ. ես էլ այն հին Անտոնը չէի, որ ոչ նախանձ գիտէր և ոչ փառասիրութիւն, ոչ...Ես պատրաստ էի եօթն անգամ թաղուել, միայն թէ ինձ թաղեն այնպէս, ինչպէս ես էի երևակայում։ Ես տեսել էի Րաֆֆիի թաղումը։ Այս իմ թաղման հանդիսում, իմ գերեզմանի խորքից ես միայն մի երես էի տեսնում այնքան երեսների մէջ. այդ Բաղդասարեանի երեսն էր։ Ես տեսնում էի նորա աչքերը լի նախանձով նայելիս իմ դագաղին. այո, նորա՝ այդ սեկրետարի օգնական Բաղդասարեանի։

Երբ եկայ տուն, չնայելով որ ուշ էր, ես թաղմանս հանդիսի կենդանի տպաւորութեան ներքոյ նստեցի վէպ գրելու։ Զաջողուեց։ Ինչուհետև թէև փայլուն արեգակով էլ, պայծառ լուսնով էլ ըսկսեցի վէպս, բայց դարձեալ ոչինչ դուրս չեկաւ։ Այսպէս մի քանի գիշերներ անքուն անցնելով, առաւօտները գնում էի ծառայութիւնս. այստեղ արտագրելիս արդէն սկսեցի բազմաթիւ սխալներ անել, որի համար մեծաւորս 'ի հարկէ սաստիկ բարկացած էր վրաս։ Ես յուսամտութեամբ շարունակում էի վիպասանական փորձերս և ահա մի օր շատ յուզուած դրութեան մէջ վերադարձայ տուն և խօսք տուի ինձ տեղիցս չվերկենալ, մինչև որ մի վէպ չգրեմ։ Ես շատ բան էի սպասում իմ վէպիցս, բայց նախ այն, որ նա ինձ կ'ազատէ գրագրի պաշտօնից։ Այս անգամ վէպս գրուեց, այսինքն սկիզբը. չանցաւ երեք շաբաթ, ես նորան հասցրի մինչև վերջը. վերնագիրը դրեցի՝ «Մի երիտասարդի սիրահարական արկածներ», իսկ տակը ստորագրեցի սոսկ՝ «Խուդավերդեան»։

Վէպս կարդացի բարեկամներիս մօտ։ Օրիորդ Շուշանը և իւր եղբայրը շատ հաւանեցին և շատ գովեցին տաղանդս։ Տարայ խմբագրին և ահա մի քանի օրից յետոյ լրագրի էջերի վրայ փայլում էր իմ վէպը, բայց մանաւանդ Խուդավերդեան ստորագրութիւնը։ Ուրախութեանս սահման չկար։ Այդպիսով Անտոն Խուդավերդեանից ես դարձայ վիպասան Խուդավերդեան։

Այժմ հարկաւոր էր մտածել իմ արտաքինի վրայ՝ ինչպէս հագնուել, ճակատիս եղունկը երկար թողնել թէ ոչ և այլ այդպիսի վիպասանի համար կարևոր պարագաների մասին։ Բոլորից շատ ժամանակ ինձանից խլեց մազերիս հարցը։ Թէև դորա վրայ այդ քան երկար չէի մտա-

ծիլ, որովհետև գիտէի որ գեղարուեստին ծառայողներն առհասարակ պէտք է երկար մազեր թողնեն, բայց ինձ մտատանջութիւն պատառեցին Դոդէի և Զոլայի լուսանկարները՝ մէկը երկար մազերով, միւսը կարճ։ Ո՞րն ընտրել։ Երկուսն էլ հռչակ հանած վիպասաններ են։ Բայց վերջապէս ես վճռեցի հետևել բեալական ուղղութեան պարագլուխ Զոլային. նա կարճամազ է։

Առաջին վէպիցս յետոյ ինձ արդէն յաջողուեց ամուսնանալ օր. Շուշանի հետ։ Նա ինձ շատ էր օգնում հասկանալ ռուսերէն գրքեր և որքան կարողանում էր զարգացնում էր ինձ։ Ամեն մի գիրք կարդալիս ես ինձ մի կանգուն բարձրացած էի համարում, իսկ երբ վերջացրի երկրորդ գիրքը, ես իմ մէջ ոյժ զգացի գրել երկրորդ վէպս։ Բարի խմբագիրն այդ էլ տպեց։ Դորանից յետոյ ես ինչպէս հանճար չհամարէի ինձ, երբ այդ երկրորդ վէպս բաղկացած էր ոչ պակաս քան 500 երեսից։ Ես կանգ չառայ երկրորդի վրայ՝ դարձեալ շարունակեցի գրել։ Ինքնահաւանութիւնս հետզհետէ մեծանում էր և փառասիրութիւնս զարգանում։ Բայց կարդո՞ւմ է հասարակութիւնն արդեօք իմ վէպերը, և եթէ կարդում էր, հաւանո՞ւմ էր։ Ես այդ մասին հաստատապէս ոչինչ չգիտէի. այնու ամենայնիւ ինձ թւում էր, թէ բոլորն անհամբեր սպասում են իմ վէպերի լոյս տեսնելուն։

Այդ իմ պատրանքը պահպանելու պատճառը գուցէ հէնց իմ երկու-երեք ընկերակիցներս էին, որոնք ինձ հանդիպելիս ամեն անգամ հարցնում էին՝—«Հը, էլ մի նոր բան գրո՞ւմ ես, սպասում ենք։» Այդ երկու-երեք ձայնն իմ ուղեղիս մէջ ամբողջ աշխարհի արձագանք էր տալիս։

Սակայն խնդիրն այն էր որ ոչ վէպերս և ոչ պատրանքս ինձ ուտելու հաց չէին տալիս և ես, թէև վիպասան, բայց դարձեալ ստիպուած էի գրագիր մնալ։ Այստեղ էլ իմ դրութիւնս հաստատ չէր, գլուխս վրաս չէր և օրէց օր պաշտօնական թղթերի մէջ քերուած տեղերը բազմանում էին, որի պատճառաւ մեծաւորս արդէն սպառնում էր ինձ արտաքսել։

Իմ վիպասանական կեանքս Շուշանին կատարելապէս տանջում էր. ես նորան ամբողջ գիշերները միայնակ էի թողնում և գնում տիպարներ ուսումնասիրելու։ Իմ վիպասանական ասպարէզն ինձ էլ երջանկութիւն չէր տալիս՝ բաւական էր մէկը մի վէպիկ գրէր, որ ես նախանձից տանջուէի։ Լրագիր առաւօտներն ինձ ներկայանում էր խրրտուիլակի պատկերով։ Ես ....ական էի և ի հարկէ միայն այդ լրագիրն էի կարդում. խմբագիրն էլ հէնց ինձ սիրում էր իմ ....ական լինելու համար։ Այնուամենայնիւ ես մեծ հաւատ չէի ընծայում այդ լրագրին, ուստի համարն ստանալուն պէս խկոյն սկսում էի խուզարկել նորան՝ մի գուցէ մի բան երևէր իմ դէմ։ Ահա մի վերնագիր՝ «Վիպասանական գրականութեան առաջադիմութիւնը մեր մէջ»։ Վրայ եմ ընկնում կարդում. միթէ իմ անունը չկայ սորա մէջ։ Չկայ, չկայ ու չկայ. գովասանք սորան, գովասանք նորան.... Բաղդասարեանները ծովի աւազից աւելի բազմացան ինձ համար։—Ո՜հ, նախանձոտ կրիտիկոս, բացականչում էի ես, լրագիրը դէն շպրտելով։

Անցնում են շաբաթներ, ես շարունակում եմ խուզարկել լրագիրը. վերնագիր՝ «Մունկ վիպասաններ»։ Երեսս սպրթնում է՝ միթէ ինձ էլ այդ անձանց թւումն են դասել։ Ոչ, անունս չկայ, կան ակնարկներ, քիչ է մնում անունս էլ տան, բայց, ոչ, անունս չկայ։ Ազատ շունչ եմ առնում։ Այսպիսի յուզմունքներ հալ ու մաշ էին անում ինձ։

Մի գեղեցիկ մայիսի առաւօտ ծննդեանս տարեդարձն էր. Շուշանի հետ պատրաստւում էինք գնալ զբօսնելու. Շատ ուրախ տրամադրութեան մէջ էինք։ —Շուշան, ասացի ես ամուսնուս, սպասի՛ր լրագիրը ձեռաց թերթեմ, այս րոպէիս կը գնանք։

Լրագրի հէնց մէջտեղը աճագին տառերով՝ «Մեր վիպասան Խուդավերդեան»։ Ուրախութիւնիցս շունչս կտրուեց՝—Շուշան արի բացականչեցի ես։ Սկսեցինք կարդալ։ Հարուած հարուածի վրայ, անխնայ հարուածներ։ Պատրանաց քօղը աչքերիցս ընկաւ, տեսայ որ տունս աւազի վրայ եմ եղել շինած, երազներս յօդս ցնդեցին։ Շուշանիս շլնքովը փաթաթուեցի, սկսեցի լալ ու հեկեկալ...

Այդ օրուանից ես բժշկուեցի, վերածնուեցայ. այսօր ես նոյն առաջուայ Անտոն Խուդավերդեանն եմ գրագրի պաշտօնով, բայց երջանիկ՝ ազատ վիպասանական ամենայն տանջանքներից և որ գլխաւորն է ամսական քառասուն րուբլի ռոճիկով, իսկ ազատ ժամանակներս գործ եմ գտնում արկղիկներ շինելու վըրայ։

Մուրճարեւր

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՍԵՐԲԻԱ. — Սերբիայի արտաքին գործոց նախարար պ. Լոզանիչը արտասահմանի սերբիական ներկայացուցիչներին շրջաբերական է ուղարկել, որով բացատրում է թէ երկրի շահերը պահանջում էին վերջին յեղափոխութիւնը։ Աղէքսանդր թագաւորը Վիեննայի սերբիական դեսպան Միլան Բոգիչեվիչին նշանակեց Բելգրադի քաղաքագլուխ։ Վերջինը Օբրենովիչների գերդաստանի ամենամերձաւոր ազգականն է։ Արմատական լրագրներից ներկայումս շարունակում է լոյս գոյութիւնը միայն «Օդիէքը»։ Պ. Նիկոլայեվիչի նախարարութիւնը, պետական լրագրների խօսքով, ստանում է շնորհաւորութիւններ զանազան հասարակութիւնների ու քաղաքային վարչութիւնների կողմից՝ սահմանադրութեան ջնջման առիթով։

—Berl. Tagebl. լրագրին Բելգրադից հեռագրում են. «Գրաքննութիւնն արգելքի է ենթարկում օտար լրագրները, որոնք քննում են պետական յեղափոխութիւնը։ Արմատական կուսակցութեան ղեկավարները գաղտնի ժողով կազմեցին, ուր որոշեցին մարտնչել կառավարութեան դէմ օրինական միջոցներով միայն։

Սերբ գիւղացիների յայտնի առաջնորդ Տայսիչը բանտարկուած է։ ըՍպասում՝ են և այլ ձերբակալութեանց։

ՄԱՃԱՌՍՏԱՆ. — Տրանսիլվանիայի ռումանացիք խռովում են և սպասելի է, որ մտքերի վրդովումն շուտով յեղափոխութեան կերպարանք ստանայ։ Մաճառստանի կառավարութիւնն արդէն մի քանի զօրագնդեր ուղարկել է Տրանսիլվանիա ապըստամբութիւնը ճնշելու համար, եթէ այդ տեղի ունենայ։ Բուդապեշտ եկել են Տրանսիլվանիայի նշանաւոր անձինք, երկրի վիճակը քննադատելու համար։ Նոքա պահանջում են, որ վերոյիշեալ նահանգը արքունի լիազօր ներկայացուցիչ ուղարկուի։ Վիեննայում այստեղ գտանուող Վեկերլէից պիտի պահանջեն մանրամասն հաշիւ ու տեղեկութիւն թշուառ նահանգի մասին։

ԱՆԳԼԻԱ. — Անգլիական եկեղեցու արքեպիսկոպոսներն ու եպիսկոպոսները շրջաբերական հրատարակեցին, որով բողոքում են եկեղեցական բարեփոխութեանց օրինագծի դէմ Վալլիսում, մանաւանդ այն յօդուածի դէմ, որով եկեղեցական կալուածքները յարքունիս գրաււում են։ Շրջաբերականի խօսքով այդ միջոցի նպատակն է աշխարհիկ դիտաւորութիւնների համար գործ դնել այն հին կալուածքները, որոնց արդիւնքով եկեղեցին դարերի ընթացքում պահպանում էր ծխերի մէջ աստուածպաշտութիւն և հովուական հոգատարութիւն ժողովրդեան վերայ։ Ուստի և ասած է շրջաբերականում —բարեփոխութեան ընդունելութեան հետևանքը կը լինի եկեղեցական բարեզարդութեան անկումը, չքաւորների վերայ հոգացող եկեղեցական հոգաբարձութեան բարձումն և ծխերի հոգևոր և բարոյական մակերևոյթի ստորացումն։ Ի վերջոյ շրջաբերականում հեղինակները դիմում են բոլոր քրիստոնեայ ընթերցողներին, առանց բացառութեան մինչև իսկ այլադաւանների, և հրաւիրում են նրանց, որ ընտրութեանց ժամանակ իրանց կարծիքը յայտնեն այդ խնդրի մասին։

ՖՐԱՆՍԻԱ. — Խօսելով Կազիմիր Պերիէի անկման մասին, ձեռնհաս ֆրանսիական մամուլը հաստատում է, թէ Կազիմիր Պերիէն ինքն էր ցանկանում հեռանալ։ Մինչև վերջին րոպէն նա չդաւաճանեց իրեն և շարունակում էր իշխանութեան և կարգի նախանձախնդիր լինել։ Երբ բիւջէի յանձնաժողովը մերժեց ելևմտից նախարարի ծրագիրը, Կազիմիր Պերիէի դրութիւնը համարեա թէ անկարելի դարձաւ և նախարարի անկումը լոկ ժամանակի խնդիր էր։

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ»
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ
Մայիսի 19 ից.

ԲԵԼԳՐԱԴ. — Ֆէրութիւնը որոշել է Սերբիայում բնակուող բոլոր չերնոգորցիներին երկրից հանել։ Չերնոգորիայի իշխանի հօրեղբօր որդի Բլան Պետրովիչին հասկացրել են որ Բելգրադը թողնէ։ Պետերբուրգի Սերբիայի դեսպանական քարտուղար Սկլելովսկին հրաժարեցյ ած է պետական ծառայութիւնից. Նորա վրայ կասկած կայ թէ հակադենաստիական զգացմունքներ է տածում։

ՍՕՖԻԱ. — Նախարարական ճգնաժամը Ստամբուլովի կուսակիցների և հակառակորդների մէջ մի ընդհարում է առաջ բերել փողոցներում։ Իշխանի պալատը և Ստամ ուլովի տունը զօրքերով է բռնուած։

Այսօր հենելազօրքը ցրուեց ամբոխը. Թէ ինչ ելք կ'ունենայ ճգնաժամը յայտնի չէ։ Գրեկովը յօժար է նախարարութիւն կազմելը յանձն առնել եթէ Ստօիլովը և Գեշովը նպաստեն իրեն։ Ստամբուլովը թողնում է Բուլղարիան։

ՊԱԼԵՐՄՕ. — Զինուորական դատարանը Սիցիլիայի ապստամբութեան նախապատճառ Դեֆելիչէին դատապարտեց բանտարգելութեան 18 տարով, ոստիկանական հսկողութեան 3 տարի ժամանակով և պատգամաւորի կոչման զրկուելուն. 7 այլ յանցաւորներ դատապարտուած են բանտարկութեան 2 տարուց մինչև 12 տարի. երեքը արդարացրած են։

ԶԱՆԱԶԱՆ

Հարիւրամեայ. — Կարնոյ Խնուս գաւառակի գիւղերից մէկում ապրում է ներկայումս, «Արևելքի» ասելով, մի կին, որ հարիւր քսան տարեկան է։ Երեք զաւակ ունի, որոնցից ամենամեծը իննսունըհինգ տարեկան է։

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝
ԱՐԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)
Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիւրակի օրերից.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւնների։

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի և նեարդային հ.

Դ. Դ. ԲՈՒԴԿՈՎՍԿԻ—10—11 ժամը ներքին, երեխայոց և կանանց հ.

Ի. Ֆ. ՊՐՕՏԱՍԵՒԻՉ—11½—12½ ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ.

Կին-բժիշկ ՏՈՒՐԲՈՎԻՉ—12½—1 ժ. կանանց հ.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—6—7 ժ. Սիֆիլիսի և մէզի ու սեռական օրգանների հ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—7—7½ ժ.

Ի. Ե. ՖՐԱՆՑԻՒՍ—7—7½ ականջի, կոկորդի և քթի ու նեարդային հ. եր կուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ։

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ քիմի-խոշորացուցական հետազօտութիւն է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն։

Վճար 50 կ. համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցումը ընդունվում են և ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ.

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Նաւասարդեան

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

(Մուխրանեան փ., տ. Կուզանեանի, № 15. հիմնել են Թիֆլիզի քաղաքացիները երթևեկ հիւանդների համար 1866 թ. ապրիլ 4-ի յիշատակին)։

Հիւանդների ընդունելութիւնն ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, ձմեռն առաւօտեան ժամը 9—1, ամառը (յունիսին, յուլիսին և օգոստոսին) առաւ. ժամը 8—12.

Վ. Մ. Աչծրունի — ներքին, երեխանց և ջղային հիւ. ժամը 10½—12 ամեն. օր։

Կ. Ա. Ղաքի—ներքին և երեխանց, ժ. 10½—12 ամեն օր։

Գ. Գ. Գուլբուլեան—խիրուրգ. և մէզի անդ. ժ. 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Մ. Ա. Խոսհոկեանց—կանանց ժ. 9—11 ամեն օր։

Ն. Գ. Կատամեան — ներքին և երեխանց, ժամը 12—1 ամեն օր։

Ս. Ն. Լևւին—խիրուրգ. և մէզի անդ. ժ. 11—12 ամեն օր։

Մ. Ա. Միրզաեան—ներքին և վեներական, ժ. 12—1 (երկ. չոր. և շաբ. օր.)։

Ա. Գ. Մուրադյեան—ականջի, կոկորդի և քթի, ժ. 9—10 ամեն օր, բացի հինգշաբթի օրուանից։

Կին-բժ. Լ. Ե. Մուխորնիկովա—կանանց, ժամը 11—12 ամեն օր։

Ե. Ա. Ռոզենտոպ—ներքին, երեխանց և ատամի, ժամը 9—10 ամեն օր։

Մ. Ա. Ռեխուզենբէր—ներքին և ջղային, ժամը 11—12 ամեն օր։

Գ. Ն. Սարգիսեան—ներքին, մէզի անդ. և վեներական, ժամը 11—12 ամեն օր։

Գ. Ա. Թարխանեան — ներքին և խիրուրգ., ժ. 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Ս. Ա. Շմիդտ—աչքի և կանանց, ժամը 11—12 ամեն օր։

Ատամնաբոյժ Ա. Օ. Օբէէլ—ատամներ, ժամը 10—11 ամեն օր։

Կոնսուլտասիօնը երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը ժ. 12—1. Ծաղկի պատուաստումն—չորեքշաբթի և շաբաթ օրերը, ժամը 9—1։

ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

(Կախէթինսկայա փ., տ. Տէրտէրեանի)

Մ. Ա. Քոչարեան—ժամը 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Մ. Ա. Խոսհոկեան—կանանց, ժ. 11—12 երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը։

ԽԱՐՓՈՒԽԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

(Բաննիա փողոց, տ. Էնֆիաճեանի)

Գ. Բ. Տէր-Ասատուրեան—ժամը 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Մ. Ա. Խոսհոկեան—կանանց, ժ. 11—1 երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը։

Ծանօթութիւն.—Չքաւոր անձերին բըժշկական խորհուրդ և դեղեր տրւում են ձրի։

Քաղաքային բուժարանի կառավարիչ՝—
Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՓՕՍՏԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆԸ
ՎՐԱՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ

Թիֆլիզից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան 7 ժամին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Վլադիկավկազ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին երեկոյեան։

Հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը դարձեալ ուղևորվում է առաւօտեան 6 ժամին, գիշերում է Պասանաուր կայարանում, հասնում է Վլադիկավկազ հետևեալ օրը ժամը 10-ին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից ետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու տեղ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) դարձեալ ուղևորվում է ճաշից յետոյ 5 ժամին և առանց գիշերելու հասնում է Վլադիկավկազ հետևեալ օրը 9 ժամին երեկոյեան։

Վլադիկավկազից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան ժամը 7-ին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Թիֆլիզ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին երեկոյեան։

Հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը դարձեալ ուղարկվում է առաւօտեան ժամը 9-ին, գիշերում է Գուդաուր կայարանում, հասնումէ Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամը 9-ին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամի 7-ին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) դարձեալ ուղևորվում է ճաշից յետոյ ժամը 5-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ½ ժամին երեկոյեան։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿԻՑ ԴՈՒՐՍ ԵԿԱՆ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ «ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ» ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՆՈՐ ԳՐՔԵՐԸ.

Լոթոս, Փարս վօդէվիլ մէկ արար. Թ. 1894 թ. գ. . . . . 25 կ.

Քամալեանց Ս. Խաչ-Խաչիկ, պատմակ. վէպիկ Թ. 1894 գ. . . . 25 կ.

Կրպէ՝ Կոյր տղան, Մ. 1894 թ. գինն է . . . . 60 կ.

Արիստակէս Լաստիվերտցի Պատմութիւն Հայոց պատմութեան Թ. Մ. ք. Տէր-Պետրոսեանի. Ալ. 1893 թ. գ. 60 կ.

Տիրուհի Կոստանեանի թարգմ.՝ Լեռ պարմ, Թ. 1894 թ. գ. 6 կ.

» Գոյլ Հաֆման, Թ. 1894 թ. գինն է. . . . . . 3 կ.

» Տէրօյեր աղջիկ և փեսա, Թ. 1894 թ. գինն է. . . . 5 կ.

» Թագուհի և հին գիրքեր, Թ. 1894 թ. գինն է . . . . 5 կ.

» Մեր պապի գաւազանը, Թ. 1894 թ. գինն է . . . . 5 կ.

(5—3)

ԹԻՖԼԻԶԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ սորանով յայտնում է ի գիտութիւն ամենի, որ այն անձինք, որոնք ցանկանում են ԿԱՊԱԼՈՎ ՎԵՐՑՆԵԼ ՆԱԽԿԻՆ ՏԷՐ-ԱՍԱՏՈՒՐՈՎԻ ԿԱԼՈՒԱԾԸ, որ գտնվում է 5-րդ քաղաքամասում, Երևանեան հրապարակի, Որմեանսկի բազարի և Գրեազնի փողոցում, կարող են այդ մասին ներկայացնել գրաւոր յայտարարութիւններ մինչև այս տարուայ յունիսի 1-ը, ամենայն օր առաւօտեան ժամը 11-ից մինչև 2-ը։ (3—2)

ՆՈՐ ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՄԻ ՑԱՏՈՒԿ
ՊԱՀԵՍՏ
ԵԿԱՏԵՐԻՆԵՆՖԵԼԴ
ԿՈԼՈՆԻԱՅԻ ԳԻՆԻՆԵՐԻ

ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԾԱԽՈՒՄ ԵՆ ԱՄԵՆԸՆՏԻՐ ԲՆԱԿԱՆ, ՃԱՇՈՒ ԵՒ ԴԵՍՍԵՐՏ ԳԻՆԻՆԵՐ

ԻԶԱԲԵԼԼԱ

Նոյնպէս կան ճաշու ախորժահամ սպիտակ և կարմիր գինիներ. Սպիտակի շիշն արժէ 13—25 կոպէկ, կարմիրը՝ 15—30 կոպէկ։

Դեսսերտի «Իզաբելլա» գինիների շիշն արժէ 40 և 50 կոպէկ։

Պահեստը գտնւում է Տփխիսում, Պուշկինի փողոց № 17. Ուսանովի տանը, ռուսաց հոգևոր սեմինարիայի հանդէպ։

(40—11) ՑԱՐԳԱՆՕՔ Ա. Օ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
ՍՏԱՆԻՍԼԱՎ ՉԱՐԱԽՉԻԱՆՈՎԻ

Articles de Paris et Nouveautées. Stanislav Charakchianoff

MAISON FONDÉE EN 1870

(Դվօրցովայա փողոց, շտաբի հանդէպը)

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՆՈՐԱՁԵՒ ԵՒ ԳԱԼԱՆՏԵՐԻԱՅԻ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ.—

ԿՈՐՍԵՏՆԵՐ 2 ռ. 50 կ.-ից սկսած։ ԳԼԽԱՐԿՆԵՐ տղամարդկանց համար։ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ— անուշաբոյր օծանելիք՝ գլխաւոր գործարաններից։ Չեռնոցներ, գուլպաներ, հովանոցներ, ծաղիկներ, հովհարներ, ալբօմներ, նեսեսէրներ, պօրտ-մօնէ։ Բիւրեղեայ, յաղճապակեայ զարդարանքի իրեղէններ։ Շքեղ իրեր ընծաների համար, խաղալիք և տիկնիկներ։

Օտարաքաղաքացոց պատուէրները կատարվում են ամենայն ճշդութեամբ։ (100—5)

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
Օ. ԶԻԲԵՐՏԻ

(№ 7, Դվօրցովայա փողոց, տ. Սարաջևի, № 7)

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԵՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԻՍԿԱԿԱՆ ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ ՇԵՆՔԻ ԻՐԵՂԷՆՆԵՐ

ԱԼԲՕՄՆԵՐ, ԻՐԵՂԷՆՆԵՐ ՓՂՈՍԿՐԻՑ, ԿԱՇՈՒՑ ԵՒ ՄԵԼԽԻՕՐԻՑ

(150—46)

ВНОВЬ ОТКРЫЛАСЬ
ПЕРЕПЛЕТНО-ГАЛАНТЕРЕЙНАЯ
МАСТЕРСКАЯ

на Сололакской улицѣ, въ домѣ кн. Меликова противъ дома кн. Ираклія Грузинскаго.

Принимаю всевозможныя переплетныя-галантерейныя и футлярныя работы.

ЗАКАЗЫ ИСПОЛНЯЮ ТОЧНО и АККУРАТНО.

(10—7) Г. Ходзько.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԴԻՒԱՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ
ԳԻՐՔ Գ.
ՍԻՄԷՈՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

կենսագրութեամբ, յաւելուածներով և ծանօթութիւններով,

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ ԳԻՒՏ ՔԱՀԱՆԱՅ ԱՂԱՆԵԱՆՑ

(ՄԻ ՆՇԽԱՐ)

1096 մեծադիր էջ շքեղ տպագրութիւն, գինն է ճան. ծախ. 7 ռ. Վաճառվում է բացառապէս «Կենդրոնական գրավաճառանոցում». աշխատասիրողին դիմողները կանխիկ են վճարում։